

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Martin Klumpar

Trestněprávní postih mučení, nelidského a ponižujícího zacházení ve smyslu
čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv v právním řádu České republiky

Diplomová práce

Olomouc 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Trestněprávní postih mučení, nelidského a ponižujícího zacházení ve smyslu čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv v právním řádu České republiky“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 29. 3. 2016

Martin Klumpar

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval vedoucímu práce Mgr. Ing. Janu Kratochvílovi, Ph.D., LL. M. za podnětné připomínky, které vedly ke zkvalitnění této práce. Děkuji také Mgr. Marii Lukasové, právničce Kanceláře veřejného ochránce práv, která mě k problematice trestního postihu špatného zacházení přivedla. A konečně, avšak ne na posledním místě, bych rád poděkoval za podporu jak duševní, tak materiální celé své rodině, snoubence a všem přátelům, bez níž by tato práce jistě nevznikla.

Obsah

Obsah	4
Seznam použitých zkratek	6
1 Úvod	7
2 Evropská úmluva o lidských právech a její 3. článek.....	12
2.1 Systém ochrany lidských práv dle Evropské úmluvy	12
2.2. Závazky vyplývající pro ČR z čl. 3 Evropské úmluvy o lidských právech a pozitivní závazek	13
2.2.1 Trestněprávní postih	16
2.2.2 Existence a fungování soudního a administrativního aparátu	18
2.2.3 Vedení řádného vyšetřování	19
2.3 Dílčí závěr	20
3 Obsah pojmů mučení, nelidského a ponižujícího zacházení – znaky hypotetické skutkové podstaty.....	21
3.1 Minimální stupeň závažnosti, relativnost posouzení zásahu, intenzita utrpení	21
3.2 Mučení, nelidské a ponižující zacházení.....	23
3.2.1 Mučení	23
3.2.2 Nelidské zacházení	25
3.2.3 Ponižující zacházení	26
3.3 Dílčí závěr	27
4 Aktuální situace trestněprávního postihu v ČR.....	29
4.1 Dílčí závěr.....	34
5 Nedostatky a jejich řešení.....	36
5.1 Absence ponižujícího zacházení, nedostatečná definice mučení	36
5.2 Požadavek úmyslu u nelidského a ponižujícího zacházení.....	37
5.3 Požadavek veřejného prvku	38
5.4 Neodpovědnost právnických osob	39
5.5 Dílčí závěr	40

6	Závěr.....	41
	Seznam použitých zdrojů.....	43
	Abstrakt	49
	Abstrakt	49
	Abstract.....	49
	Seznam klíčových slov	50
	Klíčová slova	50
	Key words.....	50

Seznam použitých zkratek

EÚLP – Evropská úmluva o lidský právech

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

UNCAT – Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

EKLP – Evropská komise pro lidská práva

VOP – Veřejný ochránce práv

KVOP – Kancelář veřejného ochránce práv

1 Úvod

„Nikdo nesmí být mučen nebo podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu.“ Jak jednoduše a jasně zní tento zákaz obsažený v článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále také „Úmluva“, „Evropská úmluva“ nebo „EÚLP“),¹ nicméně v právu se jasné a ostré kontury tohoto zákazu rozplývají.

Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku (dále jen „ESLP“ nebo „Soud“) stanovuje pozitivní závazek států postupovat proti nedovoleným zásahům do integrity člověka dle čl. 2 Úmluvy,² stejná povinnost je však ESLP aplikována v případech mučení, nelidského a ponižujícího zacházení, tedy v případech porušení čl. 3 Úmluvy³. Taková povinnost by měla znamenat pro státy, které jsou smluvními stranami Úmluvy, nejen nedopouštět se mučení, nelidského a ponižujícího zacházení (tzv. status negativus), ale i aktivně postupovat pro zabránění takového jednání (tzv. status positivus).⁴ Aktivní postup ze strany státu je spatřován ESLP mimo jiné ve stanovení trestněprávního postihu pro případ, kdy se osoba dopustila mučení, nelidského či ponižujícího zacházení, a tuto osobu lze určit, resp. se nejedná o systémová porušení ze strany státu.⁵ Na Českou republiku, jako jednu ze smluvních stran Úmluvy, uvedená povinnost dopadá a jejím úkolem je se s ní vyrovnat.

Domníváme se, že se Česká republika s výše zadaným úkolem stanovit trestněprávní postih vypořádává nedostatečně. Cílem této práce je tedy ověření následující hypotézy: *Úroveň trestněprávního postihu mučení, nelidského a ponižujícího zacházení je s ohledem na čl. 3 Evropské úmluvy o lidských právech v České republice nedostatečná. Základní otázky, které s nastíněnou hypotézou vyvstávají, jsou následující: Proč by mělo být trestně postižitelné mučení, nelidské a ponižující zacházení v České republice? Jak je chápáno mučení, nelidské a ponižující zacházení na úrovni Úmluvy? Jaká je aktuální situace v České*

¹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 ve znění pozdějších předpisů.

² Prvně v ESLP: rozsudek ze dne 9. června 1998, *L. C. B. proti Spojenému království* č. stížnosti 23413/94 a pak následně rozvedeno v mnoha dalších rozhodnutích např. ESLP: rozsudek ze dne 30. listopadu 2004, *Öneryıldız proti Turecku*, č. stížnosti 48939/99, § 71, ESLP: rozsudek ze dne 20. března 2008, *Budayeva a další proti Rusku*, č. stížnosti 15339/02. Veškerá rozhodnutí ESLP jsou dohledatelná v databázi rozhodnutí HUDOC [online]. Dostupné na: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]} >](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

³ ESLP: rozsudek ze dne 19. července 2011, *Đurđević v. Chorvatsko*, stížnost č. 52442/09.

⁴ JELLINEK, Georg. *System der subjektiven öffentlichen Rechte*. Tübingen: Mohr Siebeck GmbH & Co., 2011, s. 81 a násl.

⁵ KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 429 a násl.

republiky v oblasti trestního postihu mučení, nelidského a ponižujícího zacházení? Existují nedostatky trestního postihu? Jaké je řešení těchto nedostatků?

V úvodní části práce stručně pojednávám o systému ochrany stanoveného Úmluvou, dále se zaměřuji na závazky plynoucí z čl. 3 Úmluvy a s tím spojenou specifikaci pozitivní povinnosti. V další části této práce se soustředím na specifikaci společných prvků mučení, nelidského a ponižujícího zacházení, a dále na jejich rozlišující znaky vyplývající z judikatury ESLP a dalších mezinárodních dokumentů. Následně popisuji trestněprávní postih, který stanoví právní řád České republiky a který může naplňovat pozitivní povinnost. V následující pasáži řeším otázku, zda při srovnání požadavků Úmluvy a aktuální právní úpravy trestního postihu špatného zacházení⁶ v České republice lze dojít k závěru, že zde existují nedostatky. V závěru následně uvádím eventuální možnosti jejich řešení.

Téma se jeví významné především ve světle nedávných událostí. Jedná se o případy, kdy byla Česká republika shledána odpovědnou za porušení čl. 3 Úmluvy konkrétně v případech *Bureš proti České republice*⁷ a *Kummer proti České republice*,⁸ kdy na úrovni národních soudů nebylo shledáno porušení resp. zásah do práv stěžovatelů ve vztahu k čl. 3 Úmluvy a tedy ani nebyl aplikován trestněprávní postih,⁹ zatímco ESLP rozhodl, že k takovému porušení resp. zásahu došlo. Na to, že úprava trestního postihu v případě mučení může být nedostatečná, poukazuje ve svých zprávách i Výbor proti mučení,¹⁰ který zdůrazňuje, aby byla do trestního zákoníku zcela přejata definice mučení dle Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále také „Úmluva proti mučení“ nebo „UNCAT“).¹¹ Zajímavý je také fakt, na který poukazuje P. Konůpka konstatující s poukazem na statistiky Ministerstva spravedlnosti, že trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení je v podstatě nevyužíván.¹² Na aktuálnosti tématu také přidává současná realita ve společnosti, kdy ke špatnému zacházení, resp. k takovému zacházení, které zavdává podezření na porušení čl. 3 Úmluvy, dochází ze

⁶ Terminologie viz níže v koncové části úvodu.

⁷ ESLP: rozsudek ze dne 18. října 2012, *Bureš proti České republice*, stížnost č. 37679/08.

⁸ ESLP: rozsudek ze dne 25. srpna 2013, *Kummer proti České republice*, stížnost č. 32133/11.

⁹ Liga lidských práv. *Otevře nejvyšší státní zástupce odložené případy policejní brutality?* [online]. ferovapolice.cz, 19. ledna 2011 [cit. 17. března 2016]. Dostupné na <http://www.ferovapolice.cz/aktuality/otvire-nejvyssi-statni-zastupce-odlozene-pripady-policejni-brutality-2537.html?search_string=pokuta%20m%C4%9Bstsk%C3%A1%20police>.

¹⁰ Jedná se o orgán vzniklý na základě čl. 17 UNCAT.

¹¹ Výbor proti mučení (CAT). *Posouzení zpráv předložených smluvními stranami podle článku 19 Úmluvy, Závěrečná doporučení Výboru proti mučení* [online]. 1. 6. 2012 [cit. 26. 10. 2014]. Odstavec 7. Dostupné na: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Tx.pdf>>.

¹² KONŮPKA, Petr. Věc Abdu proti Bulharsku. Trestněprávní ochrana před špatným zacházením. *Přehled rozsudků evropského soudu pro lidská práva*, 2014, č. 4, s. 228.

strany osob oprávněných k výkonu státem nebo ze strany soukromých osob, ať už nadužíváním omezovacích prostředků¹³ nebo při poskytování neregistrovaných sociálních služeb seniorům.¹⁴

Práce se soustředí na samotný trestněprávní postih, tedy pouze na tu z pozitivních povinností státu, kdy předmětem zkoumání je české trestní hmotné právo, konkrétně především trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení. K dalším pozitivním povinnostem, tedy existenci soudního a správního aparátu a vedení řádného vyšetřování v případech podezření porušení čl. 3 Úmluvy, se vyjadřuji pouze krátce v části věnované obsahu pozitivní povinnosti, neboť tato problematika již přesahuje rozsah diplomové práce. Nicméně za zpracování jistě stojí také, jelikož se zde nabízejí zajímavé otázky, např. v souvislosti s účinností a nezávislostí vedení vyšetřování ze strany Generální inspekce bezpečnostních sborů.¹⁵ Stejně tak se nezabývám nelidským a ponižujícím trestáním a s tím spojenými úvahami, jaký trest již je nelidským či ponižujícím zacházením, na které čl. 3 Úmluvy také dopadá, jelikož zde vznikají při zákazu trestu smrti převážně pouze otázky související s délkou trestu.

Mojí snahou je analýzou závazků vyplývajících z Úmluvy, současné české právní úpravy trestního postihu špatného zacházení, doporučení mezinárodních a národních orgánů ochrany před špatným zacházením, společně s odbornou literaturou, která se danému tématu věnuje především v případě trestněprávní literatury nedostatečně, identifikovat zásadní problémy současné právní úpravy a pokusit se nabídnout jejich možná řešení. Prvotní inspirací pro napsání této práce mi byly otázky vznesené v anotaci P. Konůpky (viz výše). Silným inspiračním zdrojem pro mě byla i účast na diskusi na téma Trestní vymezení mučení a jiného špatného zacházení pořádaná Kanceláří Veřejného ochránce práv v Brně dne 3. 12. 2014.¹⁶ Zde vystoupily přední osoby české lidskoprávní a trestněprávní odborné veřejnosti.

¹³ Veřejný ochránce práv. *Kontrola používání omezovacích prostředků ve zdravotnictví je stále prioritou ochrany práv pacientů v České republice* [online]. ochrance.cz 12. srpna 2014 [cit. 1. února 2016] Dostupné na: <<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2014/kontrola-pouzivani-omezovacich-prostredku-ve-zdravotnictvi-je-stale-prioritou-ochrany-prav/>>.

¹⁴ Veřejný ochránce práv. *Neregistrované služby* [online]. ochrance.cz [cit. 1. února 2016] Dostupné na: <<http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/neregistrovane-sluzby/>>.

¹⁵ FIALA, Ján. Jsou obyvatelé České republiky chráněni před mučením a špatným zacházením?. *Trestněprávní revue*, 2007, roč. 6, č. 12, s. 339.

¹⁶ Veřejný ochránce práv. *Diskuse o trestním vymezení mučení a jiného špatného zacházení* [online]. ochrance.cz, 29. prosince 2014 [cit. 10. března 2016]. Dostupné na: <<http://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2014/diskuse-o-trestnim-vymezeni-muceni-a-jineho-spatneho-zachazeni-1/>>.

Zápis z diskuse a některé prezentované názory lze nalézt na ochrance.cz [cit. 1. února 2016]. Dostupné na: <<http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/z-cinnosti-ombudsmana/konference-a-kulate-stoly/>>.

Názorům zde prezentovaným a závěrům této diskuse se věnuji v kapitole Aktuální situace v ČR a v kapitole Nedostatky a jejich řešení.

V této práci přijímám za vlastní terminologii užívanou Úmluvou, tedy dělení zásahů dle jejich intenzity a dalších odlišujících kritérií na mučení, nelidské a ponižující zacházení.¹⁷ V těch částech práce, kde rozlišení na specifické druhy zacházení není třeba, užívám v české právní praxi frekventovaný výraz špatné zacházení¹⁸ jako souborný výraz pro mučení, nelidské a ponižující zacházení.¹⁹ S ohledem na § 149 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“) je v literatuře vedle mučení užíván i pojem kruté zacházení. Toto označení kromě kapitoly věnující se aktuální situaci a nedostatkům neaplikuji.

Co se týče terminologie, je nutné také uvést, co rozumím pod pojmem trestněprávní postih. Mám za to, že z pohledu české právní nauky lze tento pojem vykládat dvěma způsoby. Širší pojetí, kdy se za trestní postih považuje jak definování nezákonného jednání v trestním zákoníku, tak i s tím související trestní řízení, ve kterém je ukládán trest. A užší pojetí, kdy se rozumí trestněprávním postihem právě pouze definování jednání v trestním zákoníku. V této práci užívám pojetí užší.

Úmluvu jako hlavní z mezinárodních dokumentů jsem zvolil pro její efektivnost při zajištění zákazu špatného zacházení a při stanovení zadostiučinění pro oběti, zároveň má dle mého názoru nejzásadnější dopad na českou soudní praxi.²⁰ Na druhou stranu je nutné uvést, že Úmluva není jediným mezinárodním dokumentem, ze kterého vyplývá povinnost kriminalizovat špatné zacházení, jelikož v případě mučení takovou povinnost explicitně ukládá i čl. 4 odst. 1 Úmluvy proti mučení.²¹ O povinnosti trestně stíhat mučení z pohledu UNCAT pojednává obsáhle ve své připravované publikaci M. Matiaško.²² Na rozdíl od něj se

¹⁷ Viz část věnovaná jednotlivým formám špatného zacházení.

¹⁸ Toto označení s ohledem na judikaturu ESLP použil i Ústavní soud ČR viz náleží Ústavního soudu ze dne 27. října 2015, sp. zn. I. ÚS 860/15, bod 47. V anglické zahraniční literatuře se používá obdobný pojem ill-treatment.

¹⁹ Toto užití lze označit za užší vymezení, na rozdíl od nejširšího vymezení zahrnujícího veškeré zacházení, při němž je zasahováno do lidské důstojnosti a integrity i v intenzitě nižší než je nutné pro konstatování byť jen ponižujícího zacházení, nebo na rozdíl od nejužšího vymezení, kdy špatné zacházení zahrnuje jako zbytková kategorie pouze takové jednání, která nedosahují intenzity porušení čl. 3 EÚLP. LANGÁŠEK, Tomáš. Ochrana před mučením a špatným zacházením. In KOKEŠ, Martin, POSPÍŠIL, Ivo. (eds.) *In dubio pro libertate. Úvahy nad ústavními hodnotami a právem. Pocta Elišce Wagnerové u příležitosti životního jubilea*, Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 125.

²⁰ ČAPEK, Jan. Trestněprávní aspekty mučení a nelidského zacházení ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva. *Trestní právo*, 2009, roč. 10, č. 2, s. 34.

²¹ Úmluva proti mučení (Convention Against Torture) byla přijata na půdě OSN v roce 1984, pro ČR vstoupila v platnost 1988, viz Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb., o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

²² MATIAŠKO, Maroš. *Mučení, kruté, nelidské a ponižující zacházení nebo trestání. Postižitelnost mučení a jiného špatného zacházení a závazky České republiky*. Připravované vydání ve verzi z prosince 2015. 84 s.

v této práci zaměřuji na povinnost trestně stíhat vyplývající z EÚLP s důrazem také na nelidské a ponižující zacházení.

2 Evropská úmluva o lidských právech a její 3. článek

První část této kapitoly pojedná krátce o systému ochrany lidských práv vzniklém na půdorysu Úmluvy. Následně se zaměřuji na čl. 3 Úmluvy a typy povinností, které z něj vyplývají. V další části se poté soustředím na pozitivní povinnosti a na jejich obsah, s největším důrazem na povinnost přijmout trestněprávní postih.

Před popisem Úmluvy je vhodné také připomenout základní premisy vázanosti České republiky a jejích orgánů mezinárodními dokumenty, poukazují na čl. 1 odst. 2 Ústavy,²³ vyjadřující slib České republiky dodržovat mezinárodní závazky a na čl. 10 Ústavy zdůrazňující, že řádně schválené a vyhlášené mezinárodní závazky jsou integrální součástí právního řádu, a stanovující aplikační přednost těchto závazků před zákony.²⁴

2.1 Systém ochrany lidských práv dle Evropské úmluvy

Evropská úmluva vznikla jako reakce na závažná porušování lidských práv ze strany veřejné moci během světových válek silně inspirovaná Všeobecnou deklarací lidských práv OSN.²⁵ Po ratifikaci prvními deseti státy vstoupila v platnost 3. září 1953.²⁶ Pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku vstoupila v účinnost dnem 18. března 1992.²⁷ Česká republika přistoupila k EÚLP přijetím do Rady Evropy po rozpadu ČSFR, tedy od 1. 1. 1993. Základním prvkem se stal Úmluvou ustanovený Evropský soud pro lidská práva²⁸ ve Štrasburku, kdy nejprve s Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „EKLP“) a později již samostatně rozhodoval nejen o stížnostech smluvních stran²⁹, ale také především o individuálních stížnostech³⁰ proti porušení práv v Úmluvě zakotvených.³¹ Jurisdikci tohoto soudu Česká republika uznala s tím, že pokud se nevyjádří, tak se vždy prodlužuje o 5 let.³² Prvkem individuálních stížností se stala Úmluva „nejpokrokovějším a nejvyspělejším

²³ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴ RYCHETSKÝ, Pavel, MLSNA Petr. In RYCHETSKÝ, Pavel (ed). *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 8 a 108-128 (čl. 1 odst. 2 a čl. 10 Ústavy).

²⁵ Znění EÚLP je téměř totožné jako Deklarace, avšak došlo k vypuštění termínu „krutý“, který byl považován za nejasný, viz JANIS, Mark W., KAY, Richard S., BRADLEY, Anthony W. *European Human Rights law: Text and materials*. 3. vydání. Oxford: Oxford University press, 2008, s. 169.

²⁶ SKÁLA, Josef. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. In KLÍMA, Karel a kol. *Encyklopedie ústavního práva*. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 156.

²⁷ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

²⁸ Čl. 19 EÚLP

²⁹ Čl. 33 EÚLP

³⁰ Čl. 34 EÚLP

³¹ SKÁLA: Evropská úmluva o ochraně..., s. 159.

³² Třetí odstavce Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

mezinárodněprávním systémem“ ochrany lidských práv.³³ Účelem Úmluvy není nahradit vnitrostátní systémy ochrany lidských práv, ale poskytnout mezinárodní záruky jejich ochrany, důležitým předpokladem pro zahájení řízení před ESLP je tedy vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků.³⁴ Úmluva „dnes představuje již zavedený právní systém, o který se mohou opřít správní i justiční orgány jednotlivých států“³⁵ a prostřednictvím rozhodnutí ESLP je tento systém neustále dotvářen a rozvíjen.³⁶

2. 2. Závazky vyplývající pro ČR z čl. 3 Evropské úmluvy o lidských právech a pozitivní závazek

V úvodu této podkapitoly pojednávám o samotném čl. 3 Úmluvy a následně obecně o prvcích závazku obsaženém v čl. 3 Úmluvy. Tyto prvky dále rozvíjím již přímo ve vztahu k čl. 3 Úmluvy. Klíčovou částí této podkapitoly je označení pozitivní povinnosti spočívající v přijetí trestněprávního postihu.

Článek 3 Úmluvy obsahuje zákaz mučení, nelidského a ponižujícího zacházení a trestání. Jak ESLP uvedl, článek představuje jednu z nejzákladnějších hodnot demokratické společnosti.³⁷ Tento zákaz cílí především na ochranu lidské důstojnosti a částečně také zdraví, psychického i fyzického. Logicky tedy slouží k ochraně fyzických osob, jelikož právnické osoby výše zmíněnými atributy nedisponují.³⁸ Z pohledu státu se jedná o zákaz špatného zacházení, kterému analogicky ze strany jednotlivců odpovídá právo nebýt podroben nelidskému zacházení.

Stručná charakteristika zákazu obsaženého v článku 3 Úmluvy je následující: jedná se o závazek, z kterého vyplývají negativní i pozitivní povinnosti státu, zajistit, že osoba nebude trpět špatným zacházením jak ze strany státu, kterému byl do moci svěřen jednotlivec, tak ze strany soukromých osob.³⁹

³³ SKÁLA: Evropská úmluva o ochraně..., s. 155,159.

³⁴ Čl. 35 EÚLP; SKÁLA: Evropská úmluva o ochraně..., s. 158.

³⁵ SKÁLA: Evropská úmluva o ochraně..., s. 160.

³⁶ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. Skripta*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 1999, s. 24. Je na místě také uvést že „rozsudek ESLP nemá formálně sílu precedentu, avšak svojí autoritou se mu de facto přibližuje, čím slouží k interpretaci a rozvíjení norem obsažených v Úmluvě v evropské standardy lidských práv“ Tamtéž s. 27.

³⁷ ESLP: rozsudek ze dne 10. května 2001, *Z. a ostatní proti Spojenému království*, stížnost. č. 29392/95, odst. 73.

³⁸ EKLP: rozhodnutí ze dne 12. října 1988, *Verein „Kontakt-Information-Therapie“ a Hagen proti Rakousku*, stížnost č. 11921/86.

³⁹ FOSTER, Steve. *Human rights and Civil Liberties*, 2. vydání. Essex: Pearson Education limited, 2008, s. 74.

Negativním závazkem je od státu vyžadováno, aby se zdržel zasahování do lidských práv a naopak, aby je respektoval.⁴⁰ Spolu s negativním závazkem také souvisí absolutnost závazku vyplývající z čl. 3. Tato absolutnost znamená, že špatné zacházení je zakázáno a nejsou možné žádné ospravedlnitelné zásahy.⁴¹ Špatné zacházení je tedy zakázáno bez ohledu na předchozí chování oběti.⁴² Nicméně pokud se o špatné zacházení nejedná např. v případě použití síly proti osobě ve chvíli, kdy je to nezbytně nutné z důvodu vlastního chování této osoby,⁴³ je takový zásah možný, pokud však nenaplňuje znaky mučení.⁴⁴

Positivní závazek⁴⁵ znamená, že stát musí přijmout opatření k tomu, aby lidské právo zajistil.⁴⁶ Tento pozitivní závazek, pokud není přímo obsažen v Úmluvě, ESLP dovozuje především z čl. 1 Úmluvy, kdy se smluvní strany zavázaly, že „přiznávají každému (...) práva a svobody uvedené v (...) Úmluvě“.⁴⁷ Vzhledem k tomu, že Úmluva je mezinárodní smlouva, tak se nelze jejich článků dovolávat před ESLP přímo proti jednotlivci. Nicméně skrze realizaci pozitivních závazků ze strany státu, se Úmluva dotýká jednání soukromých třetích osob a stát je povinen i proti takovému jednání jednotlivce chránit.⁴⁸ Rozsah pozitivního závazku je omezený, avšak jeho abstraktní určení je obtížné, proto autoři vždy směřují k jeho vymezení na specifických případech a ve vztahu k určitému článku.⁴⁹ Stejně tak v této práci s ohledem na její téma v následujícím textu vymežím pozitivní závazek ve vztahu k čl. 3 Úmluvy.

⁴⁰ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 21.

⁴¹ Srov. Čl. 15 EÚLP ; JACOBS, G. Francis a kol. *The European Convention on Human Rights*. 6. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 169.

⁴² ESLP: rozsudek ze dne 18. ledna 1978, *Irsko proti Spojenému království*, stížnost č. 5310/71, odst. 163; ESLP: rozsudek ze dne 1. června 2010, *Gäffgen proti Německu*, stížnost č. 22978/05, odst. 107.

⁴³ ESLP: rozsudek ze dne 4. prosince 1995, *Ribitsch proti Rakousku*, stížnost č. 18896/91, odst. 38.

⁴⁴ KMEC: *Evropská úmluva...* s. 403

⁴⁵ Podobně dle typologie Výboru OSN pro ekonomická, sociální a kulturní práva lze označit pozitivní závazek jako závazek lidská práva chránit a naplňovat viz HARRIS: *Law of the European...*, s. 22.

⁴⁶ ESLP: rozsudek ze dne 26. března 1985, *X. a Y. proti Nizozemku*, stížnost č. 8978/80, odst. 23.

⁴⁷ KMEC: *Evropská úmluva...* s. 83; ESLP: rozsudek ze dne 8. července 2004, *Ilaşcu a další proti Moldavsku a Rusku*, stížnost č. 48787/99, odst. 331; ESLP: rozsudek ze dne 22. června 2004, *Broniowski proti Polsku*, stížnost č. 31443/96, odst. 143; KONŮPKA: *Věc Abdu proti Bulharsku...*, s. 226.

⁴⁸ HARRIS: *Law of the European...*, s. 23; KMEC: *Evropská úmluva...* s. 87; ESLP: *Z. a ostatní proti Spojenému království*, odst. 73.

Problematiku tzv. drittwerkingu, tedy přímého horizontálního působení práv obsažených v Úmluvě, ponechávám stranou s ohledem na téma práce, jímž je trestněprávní postih, v němž má vždy nezastupitelnou roli stát, takže se bude jednat vždy o nepřímou ochranu poskytovanou skrze stát. Více o problematice drittwerkingu např. VAN DIJK, Pieter a kol. *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Antverpy: Oxford: Intersentia, 2006, s. 28-32.

⁴⁹ KMEC: *Evropská úmluva...* s. 85, HARRIS: *Law of the European...*, s. 22.

Jak již bylo uvedeno v úvodu práce, pozitivní závazek v čl. 3 Úmluvy je v mnohém podobný s pozitivním závazkem vyplývajícím z práva na život dle čl. 2 Úmluvy.⁵⁰ V mnoha případech je tedy možná analogie, jelikož v případě práva na život je judikatura ESLP ve vztahu k pozitivnímu závazku bohatší. Nicméně i judikatura k pozitivnímu závazku čl. 3 je již relativně početná.⁵¹

Za pozitivní závazek ESLP označil jednak povinnost „přijmout trestněprávní ustanovení, která odradí od páchání činů proti osobní integritě“ (dále také „trestněprávní postih“) a povinnost „zajistit soudním a správním aparátem prevenci porušení, potlačování a trestání porušení těchto ustanovení“.⁵² Další ze základní trojice pozitivních povinností poté tvoří povinnost vedení účinného vyšetřování.⁵³ ESLP také poukazuje, že uvedené povinnosti se uplatní nejen v případě jednání státu resp. jím pověřených jednotlivců, ale také v případech jednání soukromých osob. Zároveň se stát nemůže zbavit své odpovědnosti v případě převedení svých závazků na soukromé osoby.⁵⁴ Účelem této pozitivní povinnosti je především preventivní působení proti páchání špatného zacházení.⁵⁵ Je nutné také uvést, že pozitivní povinnost ochránit osoby před špatným zacházením má své meze, resp. výklad takové povinnosti. Jelikož ESLP neuznal povinnost státu umožnit osobám eutanazii, i když byly vystaveny z důvodu nemoci obdobnému utrpení, jako osoby podrobené špatnému zacházení.⁵⁶

Pro zpřesnění je také vhodné v této fázi poukázat na rozdíl, jakým vnímá ESLP pojem substantivní (hmotněprávní) rozsah a procedurální (procesní) rozsah čl. 3 Úmluvy na rozdíl od pohledu národní české právní nauky. ESLP pod pojem substantivní (hmotněprávní) řadí pouze samotnou skutečnost špatného zacházení, tedy zda k němu došlo či ne. Veškeré další otázky jako je účinné vyšetřování, existence soudního a správního aparátu a právě i zkoumaný trestněprávní postih, řadí pod procedurální rozsah. Jelikož trestněprávní postih je součástí procesu ochrany práva nebýt vystaven špatnému zacházení.⁵⁷ Od toho se liší vnímání české právní nauky, která označuje trestněprávní ustanovení v trestním zákoníku jako

⁵⁰ VAN DIJK: *Theory and practice...*, s. 411.

⁵¹ KMEC: *Evropská úmluva...* s. 429-430.

⁵² ESLP: *Đurđević proti Chorvatsku*, odst. 51.

⁵³ ESLP: rozsudek ze dne 28. října 1998, *Assenov proti Bulharsku*, stížnost č. 24760/94.

⁵⁴ ESLP: rozsudek ze dne 25. března 1993, *Costello-Roberts proti Spojenému království*, stížnost č. 13134/87, odst. 27.

⁵⁵ HARRIS: *Law of the European...*, s. 274.

⁵⁶ ESLP: rozsudek ze dne 29. dubna 2002, *Pretty proti Spojenému království*, stížnost č. 2346/02.

⁵⁷ AKANDJI-KOMBE, Jean-François. *Positive obligations under the European Convention on Human Rights* [online]. echr.coe.int [cit. 19. března 2016]. Dostupné na: <[http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-07\(2007\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-07(2007).pdf)>.

hmotněprávní. Abych daný problém ve výkladu jasně rozlišil, budu v případě, že budu hovořit o evropské úrovni používat označení substantivní resp. procedurální a v případě národní úrovně označení hmotněprávní resp. procesní.

2. 2. 1 Trestněprávní postih

Jak vyplývá z výše uvedeného závazku vycházejícího z čl. 1 Úmluvy, státy se zavázaly zajistit ochranu práv garantovaných Úmluvou každému v jejich jurisdikci. Tato ochrana by měla být adekvátní vzhledem k vysokému významu chráněného zájmu, kterým je lidská důstojnost a tělesná integrita.⁵⁸ Proto je nutné uplatnění prostředků ultima ratio tedy postihu dle trestního práva. Trestněprávní ustanovení by měla mít odstrašující efekt proti páchaní špatného zacházení a to zvláště na dětech a zranitelných osobách.⁵⁹ Stát tedy musí zajistit trestněprávní postih poskytující dostatečnou ochranu osob v jeho jurisdikci proti špatnému zacházení jak ze strany státu resp. jím pověřených jednotlivců, tak ze strany soukromých osob.⁶⁰ Jinak řečeno, stát má „povinnost kvalifikovat špatné zacházení jako trestný čin ve svém trestním zákoně“.⁶¹

V případech úmyslného způsobení špatného zacházení, navíc ani nepostačuje přiznání náhrady za majetkovou škodu či nemajetkovou újmu v civilním řízení, ale stát musí stanovit trestněprávní postih.⁶² S ohledem na aktuální judikaturu ESLP nelze jednoznačně určit v jakých neúmyslných případech špatného zacházení bude náhrada v civilně právním řízení postačovat.⁶³ Naopak lze uvažovat případy neúmyslného jednání, kdy bude vhodné stanovit trestněprávní postih. Příkladem mohou být nedbalostní systémová porušení, kdy série několika faktorů, které samy o sobě nejsou porušením, mohou ve svém souhrnu k porušení vést. Zajímavým je také pravidlo, které se postupně formuje v judikatuře k čl. 2 Úmluvy a které říká, že pokud jsou do špatného zacházení zapojeni zástupci státu, tak trestněprávní postih musí být stanoven, tedy i u nedbalosti.⁶⁴

Povinnost stanovit trestněprávní postih lze logicky konstatovat pouze v případech, kdy je možné dovést odpovědnost konkrétního jednotlivce, kdy tento postih má působit

⁵⁸ McCRUDDEN, Christopher. *Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights* [online]. ejil.org [cit. 19. března 2016]. Dostupné na <<http://ejil.org/pdfs/19/4/1658.pdf>>.

⁵⁹ ESLP: rozsudek ze dne 23. září 1998, *A. proti Spojenému království*, stížnost č.25599/94, odst. 22; JACOBS: *The European Convention...*, s. 192-193.

⁶⁰ HARRIS: *Law of the European...*, s. 274.

⁶¹ REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. 1. vydání. Praha: Orac, 2002, s. 61 pozn. pod čarou č. 9.

⁶² ESLP: rozsudek ze dne 30. září 2009, *Krastanov proti Bulharsku*, stížnost č. 50222/99, odst. 48.

⁶³ KMEC: *Evropská úmluva...*, s. 431.

⁶⁴ Tamtéž, s. 366.

preventivně a odstrašit ho od porušování zákazu špatného zacházení. V případech systémového porušení bude mnohdy těžké dovést odpovědnost konkrétního jedince, nicméně pokud bude ke špatnému zacházení docházet při činnosti právnické osoby, je možné uvažovat, aby trestní postih dopadal na tuto právnickou osobu.

Z povahy trestněprávního postihu ukládaného státem jasně vyplývá, že je nesmyslné po státu požadovat, aby stanovil takový postih, jehož předmětem by byl sám. Na druhou stranu nic nebrání tomu, a naopak je vyžadováno, aby stát stanovil trestní postih v případech, kdy se špatného zacházení dopouští jednotlivec v řadách státu. Přesto zde mohou nastat případy, kdy jednotlivec jednajícím jménem státu udělá maximum možného, aby špatnému zacházení předešel, avšak přesto k němu dojde. Např. ředitel věznice učiní veškeré možné kroky ke zlepšení životních podmínek vězňů, avšak při svém jednání je limitován rozpočtovými, technickými a personálními omezeními nastavovanými státem. V takovém případě nelze dovést u takového jednotlivce ani nedbalost⁶⁵, a proto by bylo dle mého názoru nepřiměřené v takových případech trestní postih vyžadovat. Podobnou obavu z případů, kdy by trestní postih dopadal na fyzické osoby, které situaci špatného zacházení neorganizovaly, ani jinak nekontrolovaly, vyjádřila i M. Lukasová.⁶⁶ Tato otázka, do jaké míry je přiměřené trestně stíhat osoby, které nemají kontrolu nad situací špatného zacházení, přesto jsou však nuceni v ní jednat, jde však nad rámec této práce.

Stát lze shledat odpovědným z řady porušení čl. 3 Úmluvy, ale pouze na některá dopadá povinnost jim předejít prostřednictvím stanovení trestního postihu. Trestněprávním postihem je realizována generální i individuální prevence⁶⁷ proti jednání v rozporu se zákazem špatného zacházení dle čl. 3 Úmluvy. Lze tedy shrnout, že stát by měl stanovit takový trestněprávní postih, který bude dopadat jak na veřejné činitele v případech, kdy lze dovést alespoň jejich nedbalost, tak pro soukromé osoby, a to jak právnické, tak fyzické.

Jako referenční příklad pro povinnost státu stanovit trestněprávní postih jsem zvolil případ *A proti Spojenému království*. V tomto byla konstatována odpovědnost Spojeného království za nedostatečný trestně právní postih otce, který udeřil svého nevlastního devítiletého syna několikrát holí. ESLP spatřoval problematiku, že porota neshledala otce vinným, s poukazem na argumentaci, že otcovo jednání je rozumným trestáním. Nastavením

⁶⁵ Názor vyjádřený vedoucím práce Janem Kratochvílem při konzultaci 3. března 2016 v Olomouci.

⁶⁶ Kancelář Veřejného ochránce práv (KVOP). *Zápis z diskuse na téma Trestní vymezení mučení a jiného špatného zacházení v Brně, 3. 12. 2014* [online]. ochrance.cz [cit. 5. 3. 2016]. S. 4. Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Konference/Trestni-vymezeni_Zapis.pdf>.

⁶⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 18.

takto široké okolnosti vylučující protiprávnost nebyla synovi poskytnuta adekvátní ochrana před špatným zacházením.⁶⁸

Dalšími nedostatky, které ESLP shledal, jsou např. nedostatky v postihování znásilnění, kdy bylo právem vyžadováno, aby se oběť aktivně bránila, na rozdíl od obvyklého nedostatku souhlasu⁶⁹ nebo nedostatky efektivního předběžného opatření, spočívající v zákazu vstupu do bytu, v případě domácího násilí.⁷⁰

2. 2. 2 Existence a fungování soudního a administrativního aparátu

Realizace pozitivního závazku nespočívá ze strany státu pouze ve stanovení trestněprávního postihu, jak tomu bylo výše uvedeno, nýbrž i v aktivní činnosti státu prostřednictvím jeho soudního a správního aparátu. Tento aparát poskytuje ochranu před špatným zacházením jak realizací účinného vyšetřování a následným uplatněním trestněprávního postihu, tak také operativní činností v případě, že ví o hrozícím špatném zacházení. Pozitivní povinnost v tomto případě je „povinností na vytvoření prostředků, nikoli povinností na dosažení výsledku“.⁷¹

Nejedná se o trestní hmotněprávní normy ale spíše o normy ustanovující a organizující soudy a státní správu, v rámci které se jedná především o policii a orgány sociálního zabezpečení. Tyto provádějí kontrolu nezasahování do zákazu špatného zacházení dle čl. 3 Úmluvy a v případě, že hrozí zásah, jsou povinny k poskytnutí ochrany.

Aby stát před ESLP nebyl shledán odpovědným za porušení tohoto závazku, musí zajistit jednak existenci a řádné fungování tohoto aparátu a jednak učinit „rozumné kroky k zabránění špatného zacházení, o kterém státní orgány věděly nebo měly vědět, resp. musí obstát v tzv. Osman testu⁷². Zde se opět projevuje blízkost čl. 2 a 3 Úmluvy, jelikož tento test ESLP stanovil v souvislosti s právem na život. Analogicky aplikovaný Osman test na čl. 3 Úmluvy tedy v případě, kdy existuje bezprostřední riziko špatného zacházení u konkrétních osob, o kterém státní orgány věděly, nebo vědět měly, vyžaduje od státních orgánů učinit veškerá rozumná opatření, aby špatnému zacházení zabránily.⁷³ Jako referenční případ jsem zvolil *Z a další proti Spojenému království*, ve kterém bylo shledáno odpovědné za porušení

⁶⁸ ESLP: *A. proti Spojenému království*.

⁶⁹ ESLP: rozsudek ze dne 12. prosince 2003, *M. C. proti Bulharsku*, stížnost č. 39272/98, odst. 169–174.; Podrobněji o tomto případě SVÁK, Jan. *Ochrana lidských práv*. 2. rozšířené vydání. Žilina: Poradce podnikatelů spol s r. o., 2006, s. 195–197.

⁷⁰ ESLP: rozsudek ze dne 15. září 2009, *E. S. a další proti Slovensku* rozsudek, stížnost č. 8227/04, odst. 37.

⁷¹ REPÍK: *Evropská úmluva o lidských...s.* 55.

⁷² ESLP: *Z a další proti Spojenému království*, odst. 73.

⁷³ KMEC: *Evropská úmluva... s.* 434; ESLP: rozsudek ze dne 28. října 1998, *Osman proti Spojenému království*, stížnost č. 23452/94, odst. 116.

čl. 3 Úmluvy. Spojené království v tomto případě selhalo při ochraně 4 dětí, které byly vystaveny strašlivým podmínkám ve svém domě, kdy roztíraly výkaly na okna, spaly na matracích prosáklých močí nebo braly jídlo z košů. Selhání Spojeného království je spatřováno v pomalé reakci, i když sociální služby věděly o poměrech v rodině a domácnosti, děti odebraly a umístily do pěstounské péče až po 5 letech od prvotní informace.⁷⁴ Porušení čl. 3 Úmluvy lze ze strany státu spatřovat i v případě neposkytnutí ochrany policií náboženskému setkání, i když policie byla závčas informována.⁷⁵

2. 2. 3 Vedení řádného vyšetřování

Prevenici páchání špatného zacházení zajišťuje do určité míry i procesní právo ve formě účinného vyšetřování a následného potrestání. Na případného pachatele je preventivně působeno, pokud si je vědom, že trestné činy jsou účinně vyšetřovány a trestány. K tomuto pozitivnímu procesnímu závazku vyplývajícímu z čl. 3 Úmluvy se ESLP prvně⁷⁶ vyslovil v případě *Assenov proti Bulharsku*. Zde stanovil, pokud „osoba hájitelně tvrdí, že s ní bylo špatně zacházeno, je povinností státu zajistit účinné úřední vyšetřování“. „Toto vyšetřování musí být dostatečně důkladné a schopné určit a potrestat ty, kteří jsou zodpovědní za špatné zacházení.“⁷⁷ Navíc takové vyšetřování musí být zahájeno ex offo, být institucionálně i prakticky nezávislé na aktérech potenciálně zapojených do špatného zacházení. A pokud budou shledány důvody, „musí toto vyšetřování vést k účinnému trestnímu eventuálně občanskoprávnímu, kárnému nebo jinému řízení, jímž bude zajištěno vynucení práva vůči zodpovědným za špatné zacházení“.⁷⁸ Dříve posuzoval ESLP procedurální závazek účinného vyšetřování v reakci na rozhodnutí velkého senátu⁷⁹ častěji podle práva na účinný právní prostředek dle čl. 13 Úmluvy a pro výklad dle čl. 3 Úmluvy vyžadoval výjimečné okolnosti.⁸⁰ Nicméně v poslední době už ESLP ustoupil od požadavku výjimečných okolností a přisuzuje procedurálním závazkům dle čl. 3 Úmluvy stejné postavení jako u práva na život dle čl. 2 Úmluvy.⁸¹

⁷⁴ FOSTER: *Human rights...*, s. 199.

⁷⁵ KMEC: *Evropská úmluva...* s. 434; ESLP: rozsudek ze dne 3. května 2007, *Kongregace Svědků Jehovových v Gldani a 4 další proti Gruzii rozsudek*, stížnost č. 71156/01, odst. 111 a 124.

⁷⁶ HARRIS: *Law of the European...*, s. 276.

⁷⁷ ESLP: *Assenov proti Bulharsku*, odst. 102.

⁷⁸ HARRIS: *Law of the European...*, s. 277; ESLP: rozsudek ze dne 12. února 2007, *Okkali proti Turecku*, stížnost č. 52067/99, odst. 58.

⁷⁹ ESLP: rozsudek ze dne 27. června 2000, *İlhan proti Turecku*, stížnost č. 22277/93, odst. 91.

⁸⁰ VAN DIJK: *Theory and practice...*, s. 411.

⁸¹ HARRIS: *Law of the European...*, s. 276.

Problematika požadavku účinného vyšetřování je rozsáhlá a jistě by stálo za podrobnější zkoumání, do jaké míry aktuální stav a průběh trestního řízení v České republice odpovídá tomuto závazku. Například lze uvést požadavek institucionální nezávislosti ve vztahu ke Generální inspekci bezpečnostních sborů.⁸² Úvahy nad tímto tématem jdou však již za rozsah této práce, která se věnuje hmotněprávnímu postihu.

2.3 Dílčí závěr

Česká republika se jako smluvní strana Úmluvy zavázala poskytnout každému v její jurisdikci ochranu práv v tomto dokumentu obsažených. Jedno z práv, které je obsaženo v čl. 3 Úmluvy, je právo ne být podroben špatnému zacházení, které je klíčovým prvkem demokratických společností. Ze závazku chránit toto právo vyplývá pro Českou republiku nejen povinnost nedopouštět se špatného zacházení, ale i aktivně postupovat, jak plyne z judikatury ESLP. Jednou z povinností je i stanovit trestněprávní postih za jednání porušující zákaz špatného zacházení. Tato kapitola měla za cíl zodpovědět jednu z dílčích otázek: „Proč by mělo být trestně postižitelné mučení, nelidské a ponižující zacházení v České republice?“ Po přečtení výše uvedeného textu, lze na ni odpovědět jednoduše: Protože tak vyplývá z mezinárodních dokumentů a na nich vystavěných závazných rozhodnutích, konkrétně Úmluvy, jíž je Česká republika smluvní stranou, a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, jehož jurisdikci Česká republika uznala. Tyto dokumenty stanovují pozitivní povinnost, stanovit trestněprávní postih špatného zacházení.

Aby Česká republika nebyla před ESLP shledána odpovědnou z nesplnění pozitivní povinnosti a tím porušením článku 3 Úmluvy, je povinna stanovit a uplatňovat takový trestněprávní postih určitelných jednotlivců, který vyčerpává rozsah jednání, které je v rozporu s čl. 3 Úmluvy. Tj. takový trestněprávní postih, který dostatečně odstraší jak jednotlivce v řadách státu tak soukromé osoby od páchání špatného zacházení. V další části práce se zaměřím na definování znaků jednání v rozporu s čl. 3 Úmluvy, tedy na mučení, nelidské a ponižující zacházení.

⁸² Liga lidských práv. *Generální inspekce bezpečnostních sborů – utržená ze řetězu právního státu* [online]. llp.cz, [cit. 7. března 2016]. Dostupné na <<http://llp.cz/publikace/generalni-inspekce-bezpecnostnich-sboru-utrzena-ze-retezu-pravniho-statu/>>.

3 Obsah pojmů mučení, nelidského a ponižujícího zacházení – znaky hypotetické skutkové podstaty

Tato práce je zaměřena na nedostatky českého trestněprávního postihu ve vztahu k pozitivní povinnosti stanovit trestněprávní postih vyplývající z čl. 3 Úmluvy. Aby bylo možné takové nedostatky identifikovat, je nejdříve nutné specifikovat, co je obsahem špatného zacházení. Nicméně cílem této kapitoly není konkrétně definovat mučení, nelidské a ponižující zacházení. S ohledem na evolutivní výklad čl. 3 Úmluvy Soudem, kdy některé jednání dříve nebylo považováno za špatné, a v dnešní době již je, resp. některé jednání bylo dříve považováno za nelidské či ponižující zacházení, a dnes je již považováno za mučení,⁸³ to není ani dobře možné. Cílem této kapitoly je shrnout dosavadní poznatky ESLP k obsahu pojmu mučení, nelidského a ponižujícího zacházení a připravit tak výchozí pozici pro následné srovnání s českou právní úpravou.

Jak je uvedeno výše, stát může být shledán odpovědný z řady porušení čl. 3 Úmluvy, ale pouze některým lze předejít stanovením trestněprávního postihu, a to takovým, kde lze dovést odpovědnost konkrétní osoby, ať už ve službách státu nebo jako soukromé osoby. Níže popisovaná jednání tedy budou pouze taková, jíž se konkrétní osoby mohou dopustit. Nepojednávám proto o špatném zacházení, ze kterého lze shledat odpovědným pouze stát a nelze rozumně dovést odpovědnost konkrétní osoby. Např. v případě špatně nastavené zákonné povinnosti, na základě které bude jednotlivec jednat, nelze shledat odpovědným konkrétního jednajícího jednotlivce, jelikož jedná na základě zákona, a nelze ani dohledat jinou odpovědnou osobu. I když by mohla být teoreticky uvažována odpovědnost toho, kdo zákon sepsal nebo přijal, konstruování takové odpovědnosti by bylo krajně nepřiměřené. V takovém případě může být shledán odpovědným pouze stát a je na místě, aby nastoupila náhrada škody nebo nemajetkové újmy.⁸⁴

3.1 Minimální stupeň závažnosti, relativnost posouzení zásahu, intenzita utrpení⁸⁵

Minimální stupeň závažnosti je klíčovým prvkem, který je rozhodující pro posouzení ESLP, zda se v daném případě jedná o špatné zacházení, a tedy porušení čl. 3 Úmluvy, či

⁸³ ESLP: rozsudek ze dne 28. července 1999, *Selmouni proti Francii*, stížnost č. 25803/94, odst. 101; JACOBS: *The European Convention...*, s. 171.

⁸⁴ Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁵ JACOBS: *The European Convention...*, s. 171.

nikoliv.⁸⁶ Tuto hranici je mnohdy obtížné určit.⁸⁷ Vnímání toho, jaké násilí je již příliš kruté, se liší napříč společnostmi i v jednotlivých vrstvách společnosti.⁸⁸ Klíčovým je rozhodnutí *Irsko proti Spojenému království*, kde ESLP stanovil: „K tomu aby špatné zacházení spadalo do rozsahu čl. 3, je nutné, aby dosáhlo minimálního stupně závažnosti. Posouzení tohoto minimálního stupně je z podstaty věci relativní, záleží na všech okolnostech případu, jako je doba trvání zacházení, fyzické a mentální dopady, a v některých případech i pohlaví, věk a stav zdraví oběti.“⁸⁹ Jedná se o demonstrativní výčet, ESLP uznal i další okolnosti např. rodinné vazby, především rodič - potomek.⁹⁰ Klíčovým pro posouzení je tedy naplnění minimálního stupně závažnosti, který je proměnlivý, vždy s ohledem na okolnosti daného případu. Např. určité hrubé jednání policistů může v případě slabé ženy vést k porušení čl. 3 Úmluvy, zatímco stejné jednání v případě agresivního mladého muže může být adekvátní a o porušení čl. 3 Úmluvy se jednat nebude.⁹¹ ESLP označil za zásah do lidské důstojnosti, a tedy porušení čl. 3 Úmluvy každé použití fyzické síly proti osobě omezené na svobodě, které nebylo vynuceno nutně v důsledku předcházejícího jednání osoby.⁹² Na toto rozhodnutí také navazuje a odkazuje rozhodnutí z nedávné doby, kdy soud shledal dostatečně závažným pro konstatování porušení čl. 3 Úmluvy i ušetření facky policistou stěžovateli, v tomto případě se jednalo o ponižující zacházení.⁹³ V současné době Soud minimální stupeň závažnosti postupně snižuje, patrné je to i z uvedených rozhodnutí, kdy k zásahu stačí odebrání brýlí po dobu 5 měsíců⁹⁴ nebo „pouze“ facka.⁹⁵ K naplnění minimálního prahu závažnosti může dojít nejen jednotlivým útokem či trvajícím stavem, ale také kumulací jednání a zacházení, které by samo o sobě nebylo porušením čl. 3 Úmluvy.⁹⁶

Za jeden z rozdílů určujících, zda se jedná o mučení a nelidské nebo ponižující zacházení, ESLP považoval zprvu intenzitu utrpení.⁹⁷ Touto optikou mučení v sobě zahrnuje

⁸⁶ Mimoto z výše uvedeného vyplývá, že do čl. 3 Úmluvy může být zasaženo na procedurální úrovni, pokud není zajištěno účinné vyšetřování, nebo není stanoven trestněprávní postih. V takovém případě prvek minimální závažnosti není nutné zkoumat.

⁸⁷ ESLP: zpráva ze dne 4. května 1989, *McCallum proti Spojenému království*, stížnost č. 9511/81, odst. 77.

⁸⁸ VAN DIJK: *Theory and practice...*, s. 413.

⁸⁹ ESLP: *Irsko proti Spojenému království*, odst. 162.

⁹⁰ VAN DIJK: *Theory and practice...*, s. 410.

⁹¹ Tamtéž, s. 413.

⁹² ESLP: *Ribitsch proti Rakousku*, odst. 38.

⁹³ ESLP: rozsudek ze dne 28. září 2015, *Bouyid proti Belgii*, stížnost č. 23380/09.

⁹⁴ ESLP: rozsudek ze dne 20. dubna 2010, *Slyusarev proti Rusku*, stížnost č. 60333/00.

⁹⁵ KONŮPKA: *Věc Abdu proti Bulharsku...*, s. 226.

⁹⁶ ESLP: rozsudek ze dne 5. dubna 2012, *Jirsák proti České republice*, stížnost č. 8968/08, odst. 62.

⁹⁷ VAN DIJK: *Theory and practice...*, s. 406.

jak nelidské tak ponižující zacházení, nelidské zacházení poté v sobě zahrnuje ponižující.⁹⁸ Soud zpočátku považoval tento přísný prvek za klíčový,⁹⁹ nicméně v pozdějším vývoji došlo k oslabení jeho významu¹⁰⁰ do současné podoby, kdy je intenzita utrpení relativně závislá na všech okolnostech případu včetně osoby oběti, podobně jako výše u minimálního stupně závažnosti.¹⁰¹ Soud při rozlišování akcentuje další rozlišující prvky, jak je uvedeno níže u jednotlivých forem špatného zacházení.

3.2 Mučení, nelidské a ponižující zacházení

V úvodu této podkapitoly považuji za důležité zdůraznit, že ESLP občas jednotlivé formy špatného zacházení „nerozlišuje a spokojí se s konstatováním, že byl porušen čl. 3 Úmluvy“.¹⁰² Nicméně mám za to, že je vhodné základní prvky jednotlivých forem špatného zacházení uvést. Jednak pro následné zkoumání trestněprávního postihu a jednak pro naznačení směru, kterým by se měly ubírat úvahy českých trestních soudů při posuzování určitého zacházení, zda je špatné či nikoliv. Úmluva proti mučení rozlišuje mučení a nelidské a ponižující zacházení, když v případě mučení stanovuje povinnost států „zajistit, aby všechny akty mučení byly trestnými činy podle jeho trestního zákona“.¹⁰³

3.2.1 Mučení

Jediná legální definice mučení obsažená v závazných mezinárodních dokumentech je ta uvedená v Úmluvě proti mučení.¹⁰⁴ ESLP v současné době přijímá definici uvedenou v UNCAT za své.¹⁰⁵ Bez nároku na bližší definování jednotlivých prvků z pohledu Úmluvy proti mučení¹⁰⁶ uvádím základní prvky mučení, jak vyplývají z definice. K některým těmto prvkům následně připojuji poznatky ESLP. Základními prvky mučení tedy jsou: úmyslné působení, silná bolest nebo duševní či tělesné utrpení, specifický cíl (získání informací,

⁹⁸ Rada Evropy. *Yearbook of the European Convention on Human Rights*. Haag: Martinus Nijhoff, 1971, s. 186.

⁹⁹ ESLP: *Irsko proti Spojenému království*, odst. 167.

¹⁰⁰ ESLP: rozsudek ze dne 18. prosince 1996, *Aksoy proti Turecku*, stížnost č. 21987/93, odst. 63; ESLP: rozsudek ze dne 25. září 1997, *Aydin proti Turecku*, stížnost č. 23178/94.

¹⁰¹ ESLP: *Selmouni proti Francii*, odst. 100.

¹⁰² KMEC: *Evropská úmluva...* s. 403.

¹⁰³ Čl. 4 odst. 1 UNCAT.

¹⁰⁴ Text definice obsažený v čl. 1 UNCAT: „mučení“ znamená jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.“

¹⁰⁵ ESLP: *Selmouni proti Francii*, odst. 97, 100.

¹⁰⁶ V tomto odkazuji ve vztahu k ČR na připravovanou publikaci: MATIAŠKO: *Mučení, kruté, nelidské...*

potrestání, zastrašení, přinucení nebo jiný důvod založený na diskriminaci), způsobení veřejným činitelem či s jeho souhlasem („veřejný prvek“).

Co se týče úmyslu v souvislosti s mučením se ESLP vyjádřil tak, že mučení „nese zvláštní stigma odrážející promyšlenost nelidského zacházení způsobující vážné a kruté utrpení“.¹⁰⁷ Za promyšlenost poté považuje Soud existenci úmyslu.¹⁰⁸ K úmyslu jiného ponížit či ho degradovat je nutné přihlídnout, ale absence takového úmyslu neznamená, že k porušení čl. 3 Úmluvy nedošlo.¹⁰⁹ Jinak řečeno, v případě absence úmyslu nelze dojít k závěru, že se nejedná o porušení článku 3 Úmluvy, ale v případě splnění ostatních kritérií se jedná o nelidské nebo ponižující zacházení.¹¹⁰ Vedle toho Soud vyžaduje, aby mučení sledovalo nějaký cíl např. trest, získání informace nebo zastrašení.¹¹¹ Je však sporné, zda je takový cíl nutný, jelikož v případě znásilnění veřejným činitelem, shledal Soud, že mučením může být i jen samotné znásilnění.¹¹² V takovém případě je možné pochybovat, zda cílem bylo zastrašení nebo jen uspokojení veřejného činitele. Širší úvahy, na kolik je specifický cíl nutný, ponechávám s ohledem na téma práce stranou.

V otázce silné bolesti nebo duševního či tělesného utrpení lze co do otázky síly odkázat na výše uvedený minimální stupeň závažnosti. Jinak řečeno, bolest nebo duševní či tělesné utrpení musí být natolik silné, aby zakládalo porušení čl. 3 resp. mučení. Zároveň je třeba při posuzování síly bolesti nebo utrpení zohlednit individuální prvky každého případu. Mentální utrpení může zakládat mučení stejně tak jako fyzické, kdy Soud stanovil, že pouhá hrozba mučení nebo strach z fyzického mučení mohou zakládat mučení.¹¹³

Veřejný prvek se vyskytuje v mnoha rozhodnutích ESLP, ve kterých bylo shledáno mučení. Primárně se jedná o zásahy policie či armády, nicméně Soud shledal odpovědným stát i za jednání zdravotníků, kteří realizovali státní moc v podobě omezení svobody.¹¹⁴ Příklady viz níže ve výčtu některých případů, které shledal ESLP jako mučení.

S poukázáním na dříve uvedenou skutečnost, že síla utrpení je relativně závislá na okolnostech a nelze ji proto použít jako obecně rozlišující prvek, lze s ohledem na výše

¹⁰⁷ ESLP: *Irsko proti Spojenému království*, odst. 167.

¹⁰⁸ HARRIS: *Law of the European...*, s. 238.

¹⁰⁹ ESLP: rozsudek ze dne 19. dubna 2001, *Peers proti Řecku*, stížnost č. 28524/95, odst. 74.; SVÁK: *Ochrana lidských práv...*, s. 193.

¹¹⁰ LEACH, Philip. *Taking a case to the European Court of human rights*. 2. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 207.

¹¹¹ ESLP: *Ilhan proti Turecku*, odst. 85.

¹¹² Viz níže případ ESLP: *Aydın proti Turecku*.

¹¹³ ESLP: *Gäfgen proti Německu*, odst. 108.

¹¹⁴ ESLP: *Bureš proti České republice*, odst. 77.

uvedenou definici a na názory vyslovené Soudem považovat za rozlišující znak mučení oproti nelidskému a ponižujícímu zacházení právě přítomnost úmyslu, veřejného prvku a specifického cíle.¹¹⁵

V literatuře nejčastěji uváděné případy, ve kterých bylo Soudem shledáno mučení, jsou tyto: *Aksoy proti Turecku*, kdy byl muž policisty svlečen do naha se svázanýma rukama za zády a pověšen za paže (tzv. palestinské věšení), následně mu byli připojeny elektrody k varlatům a pouštěn elektrický proud,¹¹⁶ *Selmouni proti Francii*, kdy byl muž po několik dní vystaven bití, nucen běhat přičemž mu policista podrážel nohy, znásilněn obuškem a další surovostí.¹¹⁷ Za zvláštní typ mučení, lze považovat znásilnění, jelikož v případě *Aydin proti Turecku* ESLP stanovil, že i zvláště kruté znásilnění bez dalšího státním úředníkem může zakládat mučení.¹¹⁸ Zároveň v tomto rozhodnutí Soud jednoznačně odsoudil ohavnost jednání veřejných činitelů, kdy zneužívají zranitelnost osoby, a zdůraznil zásadní dopady znásilnění, kdy zanechává „hluboké psychologické jizvy, které oproti jiným následkům fyzického a psychického násilí, dlouho odeznívají“.¹¹⁹ Další případy, kdy bylo znásilnění shledáno jako mučení, jsou *Maslova a Nalbandov proti Rusku*, kdy byla žena jako svědkyně bita a znásilněna policisty¹²⁰ nebo *Zontul proti Řecku*, kde byl zadržovaný muž znásilněn obuškem.¹²¹ Stát však má pozitivní povinnost chránit před znásilněním i ze strany soukromých osob přijetím ustanovení trestního práva,¹²² nicméně v takových případech, vzhledem k absenci veřejného prvku, nepůjde již o mučení ale spíše o nelidské popř. ponižující zacházení.

3. 2. 2 Nelidské zacházení

V souvislosti s výše uvedeným častým nerozlišováním jednotlivých forem špatného zacházení ze strany ESLP lze poukázat na fakt, že Soud v některých případech nerozlišuje mezi nelidským a ponižujícím zacházením a uvádí obě formy špatného zacházení.¹²³ Nelidské zacházení způsobuje „tělesné zranění nebo intenzivní psychické nebo fyzické utrpení“.¹²⁴ Podobně, jak tomu bylo výše, i pouhá „hrozba mučením resp. nelidským zacházením může

¹¹⁵ VAN DIJK: *Theory and practice...*, s. 406.

¹¹⁶ ESLP: *Aksoy proti Turecku*.

¹¹⁷ ESLP: *Selmouni proti Francii*.

¹¹⁸ ESLP: rozsudek ze dne 25. září 1997, *Aydin proti Turecku*, stížnost č. 23178/94, odst. 86.

¹¹⁹ Tamtéž, odst. 83.

¹²⁰ ESLP: rozsudek ze dne 24. ledna 2008, *Maslova a Nalbandov proti Rusku*, stížnost č. 839/02.

¹²¹ ESLP: rozsudek ze dne 17. ledna 2012, *Zontul proti Řecku*, stížnost č. 12294/07.

¹²² ESLP: *M. C. proti Bulharsku*, odst. 150.

¹²³ JACOBS: *The European Convention...*, s. 175.

¹²⁴ ESLP: rozsudek ze dne 26. října 2000, *Kudla proti Polsku*, stížnost č. 30210/96, odst. 92.

v případě, že je tato hrozba dostatečně skutečná a oprávněná, zakládat nelidské zacházení“.¹²⁵ Klíčovým rozdílem od mučení je, že u nelidského zacházení není nutné dovést úmysl způsobit utrpení.¹²⁶ Pokud je pro mučení úmysl vyžadován výslovně, a contrario lze dovést, že pokud není u nelidského zacházení výslovně vyžadován, tak není nutný. Zároveň jedním z rozdílů je i výše uvedená nižší intenzita utrpení oproti mučení.¹²⁷

V případě nelidského zacházení také není vyžadován veřejný prvek. V souvislosti s tím lze uvést, že v případech „bití např. ze strany policie, pokud půjde pouze o kratší období zvýšených emocí a napětí a nebude cílem jednání získat doznání či informace nebo zde nebude existovat rasový motiv, bude se jednat spíše o nelidské zacházení než o mučení“.¹²⁸ Vzhledem k absenci nutnosti veřejného prvku lze také poukázat na to, že se z pohledu narůstající intenzity jedná o nejzávažnější špatné zacházení, kterého se může dopustit soukromá osoba.

ESLP shledal nelidské zacházení v řadě případů. Z pohledu individuální trestní odpovědnosti uvádím dva následující: násilné útoky ze strany soukromých osob nebo veřejných činitelů, zvláště v případech detencí (věznice, policejní a vazební cely) nebo během zásahu policie,¹²⁹ pokud nedošlo k naplnění intenzity mučení, a svévolné zničení nemovitostí spolu s dalšími okolnostmi.¹³⁰ V ostatních případech,¹³¹ kde Soud shledal porušení, dle mého názoru nelze činit odpovědnými jednotlivce, kteří dané úkony realizují, ale jedná se o státem nastavenou legislativu či politiku, jíž jednotlivci pouze realizují.

3. 2. 3 Ponižující zacházení

Zacházení je ponižující, když „snižuje hodnotu jednotlivce, když ukazuje nedostatek respektu, snižuje jeho důstojnost nebo vzbuzuje pocit strachu, úzkosti nebo méněcennosti, a také když je schopno zlomit morální a psychický odpor jednotlivce“.¹³² Jedná se o ponižující zacházení, jestliže je člověk hrubě ponížěn před jinými nebo je donucen jednat proti svému

¹²⁵ HARRIS: *Law of the European...*, s. 241.

¹²⁶ ESLP: *Irsko proti Spojenému království* citováno dle HARRIS: *Law of the European...*, s. 241.

¹²⁷ HARRIS: *Law of the European...*, s. 241.

¹²⁸ JACOBS: *The European Convention...*, s. 175.

¹²⁹ HARRIS: *Law of the European...*, s. 242.

¹³⁰ ESLP: rozsudek ze dne 16. listopadu 2000, *Bilgin proti Turecku*, stížnost č. 23819/94; ESLP: rozsudek ze dne 24. dubna 1998, *Selcuk a Asker proti Turecku*, stížnost č. 23184/94 a 23185/94; ESLP: rozsudek ze dne 12. srpna 2005, *Moldovan a ostatní proti Rumunsku*, stížnost 41138/98 a 64320/01- v tomto posledním případě ESLP shledal ponižující zacházení.

¹³¹ Otázky udělování azylu, deportace nebo extradice do zemí, v níž hrozí nelidské zacházení, selhání státních orgánů při vyšetřování zmizení osob.

¹³² ESLP: *Pretty proti Spojenému království*, odst. 52.

svědomí.¹³³ Prvek veřejnosti je významný, nicméně pro konstatování porušení postačí i ponížení ve vlastních očích. Minimální úroveň ponížení musí dosáhnout vyšší míry, než je ta, která vzniká při zákonném výkonu trestu odnětí svobody. Hranice mezi nelidským a ponižujícím zacházením je tenká a mnohdy neznatelná. S nelidským zacházením má ponižující společnou absenci úmyslu, resp. není vyžadován úmysl směřující k ponížení. Naopak „na rozdíl od nelidského je u ponižujícího zacházení kladen důraz na ponížení a snížení hodnoty jednotlivce spíše než na fyzické nebo mentální utrpení.“¹³⁴ U ponižujícího zacházení není podobně jako u předešlých forem špatného zacházení vyžadováno fyzické zranění.¹³⁵

Mezi ponižující zacházení lze zařadit s ohledem na individuální odpovědnost jednotlivce především případy tělesného trestání,¹³⁶ domácího násilí,¹³⁷ případy rasové diskriminace,¹³⁸ potažmo i dalších druhů diskriminace,¹³⁹ a případy ponižujícího zacházení s osobami omezenými na svobodě.¹⁴⁰ Problematika detencí je jednak otázkou nastavení a zajištění systému ze strany státu, ve kterém by trestní odpovědnost jednotlivce byla nepřiměřená, a jednak otázkou jednotlivců, jak s osobami omezenými na svobodě zacházejí. Podobně je tomu i u soukromých osob, které realizují obdobu detencí, nicméně zde již lze shledat trestní odpovědnost jak za systémová pochybení, tak za pochybení jednotlivců.

3.3 Dílčí závěr

V této kapitole bylo mým cílem odpovědět na dílčí otázku, jak je chápáno mučení, nelidské a ponižující zacházení na poli Úmluvy. Z výše uvedeného lze shrnout, že kontury těchto pojmů jsou obtížně definovatelné s ohledem na stále se vyvíjející judikaturu i realitu ve společnosti. Nicméně lze konstatovat, že v případě jakékoliv z forem špatného zacházení je nutné naplnit práh minimální závažnosti. Následně lze konkrétní jednání posuzovat dle jeho znaků a intenzity a řadit ho pod některou z forem. Mučení je typické požadavkem úmyslu, veřejným prvkem, specifickým cílem a vysokou intenzitou bolesti nebo utrpení. Za nelidské a ponižující zacházení lze považovat jednání jak veřejných činitelů, tak soukromých osob. Tato

¹³³ VAN DIJK: *Theory and practice...*, s. 409.

¹³⁴ HARRIS: *Law of the European...*, s. 261.

¹³⁵ ESLP: rozsudek ze dne 11. března 2013, *Abdu proti Bulharsku*, stížnost č. 26827/08, odst. 37.

¹³⁶ ESLP: rozsudek ze dne 25. dubna 1978, *Tyrer proti Spojenému království*, stížnost č. 5856/72; ESLP: *Costello-Roberts*; ESLP: *A. proti Spojenému království*.

¹³⁷ ESLP: rozsudek ze dne 9. června 2009, *Opuz proti Turecku*, stížnost č. 33401/02.

¹³⁸ ESLP: *Abdu proti Bulharsku*; KONŮPKA: *Věc Abdu proti Bulharsku...*, s. 223, 224.

¹³⁹ HARRIS: *Law of the European...*, s. 270.

¹⁴⁰ Toto označení užívám jako souhrnné jak pro osoby omezené na svobodě ze strany státu (detence) tak ze strany soukromých osob, kde jsou osoby omezeny na svobodě fakticky, tedy buď zdravotně, nebo překážkami, které jim neumožní svobodný pohyb.

zacházení si jsou v zásadě blízka, nicméně při nelidském zacházení je kladen důraz především na tělesná zranění nebo psychické utrpení, kdežto u ponižujícího zacházení na pocity strachu, úzkosti nebo méněcennosti s možným následkem ovlivnění chování jednotlivce.

4 Aktuální situace trestněprávního postihu v ČR

V této kapitole věnuji pozornost současné právní úpravě trestního postihu. Nejdříve se zaměřuji na obsah ustanovení v Listině. Následně sestavuji výčet trestných činů, které na problematiku spojenou s čl. 3 Úmluvy dopadají, a zabývám se otázkou, zda tyto trestné činy vyčerpávají zcela jednání vedoucí ke špatnému zacházení. A konečně se věnuji trestnému činu zakotvenému v § 149 TZ.

Listina základních práv a svobod (dále také „LZPS“ nebo „Listina“) odráží zákaz mučení a podrobování krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení ve svém článku č. 7 odst. 2 LZPS.¹⁴¹ Až prostřednictvím tohoto článku se dostala ochrana před špatným zacházením na ústavní vnitrostátní úroveň.¹⁴² Nicméně judikatura Ústavního soudu k tomuto článku, který je odrazem čl. 3 Úmluvy, není rozsáhlá.¹⁴³ Je však nutno upozornit na výše zmíněný nálezn I. ÚS 860/15 ze dne 27. 10. 2015, kterým se Ústavní soud k této problematice vyslovil a přijal zcela požadavek minimální závažnosti i definování prvků špatného zacházení, jak je vyjádřil ESLP.¹⁴⁴ Povinnost v trestním zákoně stanovit postih pro jednání rozporná s čl. 7 odst. 2 LZPS se objevuje již v důvodové zprávě k Listině.¹⁴⁵ Je tedy možné shrnout, že v českém právním prostředí lze k pojmům mučení, nelidského a ponižujícího zacházení přistupovat stejně, jako k nim přistupuje ESLP, a vzhledem k tomu, že je Úmluva součástí ústavního pořádku ČR, je dokonce nutné k nim přistupovat stejně.

Jak bylo uvedeno výše, ke špatnému zacházení může docházet celou řadou jednání. Ve všech případech, kdy lze takové jednání přičíst jednotlivci, by zde měl existovat trestní postih. Při postihování jednání lze postihovat samostatně každé jednání zvlášť speciální skutkovou podstatou, nebo zde může existovat obecná skutková podstata. Současný stav v České republice lze označit za smíšený, kdy zde existují speciální skutkové podstaty, které jednání způsobující špatné zacházení postihují přímo, a zároveň zde existuje obecná skutková podstata trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení (§ 149 TZ). Mezi speciálními skutkovými podstatami lze jmenovat: „ublížení na zdraví a těžké ublížení na zdraví (§145-146a TZ ve spojení s §122 TZ), týrání svěřené osoby (§198 TZ), týrání osoby

¹⁴¹ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ve znění pozdějších předpisů: čl. 7 odst. 2: „Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“

¹⁴² LANGÁŠEK, Tomáš. In WÁGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 197 (čl. 7 Listiny).

¹⁴³ LANGÁŠEK: *Ochrana před mučením...*, s. 121.

¹⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 27. října 2015, sp. zn. I. ÚS 860/15, odst. 53 a násl.

¹⁴⁵ LANGÁŠEK: *Listina základních práv...*, s. 207.

žijící ve společném obydlí (§199 TZ), zbavení a omezování osobní svobody (§170 a §171 TZ)¹⁴⁶, znásilnění (§185 TZ), zneužití pravomoci úřední osoby (§329 TZ). Tyto ve svých kvalifikovaných skutkových podstatách převážně zohledňují útrapy a trýzeň,¹⁴⁷ ale jejich hlavním objektem je především ochrana zdraví, svobody a popř. řádný výkon pravomoci úředních osob¹⁴⁸ a nikoliv důstojnost, jako hlavní chráněný objekt.

Při přečtení výčtu trestných činů výše, které více či méně dopadají na špatné zacházení, může vyvstat otázka, zda je možné veškeré špatné zacházení stíhat pomocí speciálních skutkových podstat. Tato otázka je klíčová, jelikož pokud je možné veškeré špatné zacházení postihnout existujícími skutkovými podstatami, povede takové zjištění k závěru, že hmotněprávní trestní postih špatného zacházení v České republice naplňuje pozitivní povinnost stanovit takový postih, resp. netrpí optikou Úmluvy nedostatky. Zaměřuji se tedy na případy, v nichž Soud dovodil porušení čl. 3 a v nichž je možné dovodit odpovědnost jednotlivce, a zkoumám, zda lze uvedený skutkový stav podřadit pod některou ze skutkových podstat používaných v České republice.

Typickým porušením článku 3 jsou případy, kdy k zásahu dojde ze strany úředních osob, jinak řečeno osob pracujících v řadách státu.¹⁴⁹ Nejčastěji se jedná o případy tzv. „policejního násilí“, kdy se špatného zacházení dopouští policisté.¹⁵⁰ V takových případech bude možné vždy, když půjde o úmyslné jednání, aplikovat trestný čin zneužití pravomoci úřední osoby (§ 329 TZ). Trestní zákoník v daném případě používá pojem úřední osoba, který definuje v § 127 TZ, a v jehož odst. 1 písm. e zahrnuje příslušníky ozbrojených sil nebo bezpečnostních sborů. Nicméně § 127 TZ je mnohem širší. Pod takto široce stanovený trestný čin jak je v § 329 TZ, lze podřadit veškeré jednání veřejných osob. Lze konstatovat, že ve vztahu k veřejným osobám je trestněprávní postih stanoven.

Další jednání, ve kterém Soud shledal porušením čl. 3, jsou tělesné tresty.¹⁵¹ A to jak tělesné tresty ze strany rodičů, tak školní tělesné tresty, pokud dosahují minimální závažnosti.¹⁵² Na takové jednání dopadá z českých skutkových podstat trestný čin týrání svěřené osoby (§ 198 TZ). Tento trestný čin vyžaduje svěřením do péče nebo výchovy určité osobě. Touto osobou mohou být jednak rodiče, ale i učitel či příbuzní dítěte. Zároveň se musí

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 201.

¹⁴⁷ Např. §140 odst. 3 písm. j), §199 odst. 2 písm. a) TZ.

¹⁴⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3147.

¹⁴⁹ ESLP: *Irsko proti Spojenému království*.

¹⁵⁰ ESLP: *Gäfgen proti Německu, Kummer proti České republice, Aksoy proti Turecku, Bouyid proti Belgii*.

¹⁵¹ ESLP: *A. proti Spojenému království, Tyrer proti Spojenému království*.

¹⁵² ESLP: *Costello-Roberts proti Spojenému království*.

jednat o týrání, jímž se rozumí „zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pocítuje jako těžké příkoří“.¹⁵³ Komentář poukazuje na skutečnost, že pod tento trestný čin lze řadit i případy „zanedbání osobní hygieny dítěte a neposkytování přiměřené stravy“¹⁵⁴, takové jednání shledal i Soud jako špatné zacházení.¹⁵⁵

Domácímu násilí, které v sobě zahrnuje jak násilí fyzické, tak i nadávky a ponižování slovní, se věnoval Soud v mnoha případech.¹⁵⁶ Z pohledu českého trestněprávního postihu danou problematiku pokrývá § 199 TZ, který zakotvuje trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí. V těchto obou případech týrání lze také zvažovat užití ustanovení postihující újmu na zdraví (ublížení na zdraví a těžké ublížení na zdraví §145-146a TZ), ke které v případech fyzického násilí mnohdy dochází.

Jak bylo naznačeno výše, Soud shledal špatné zacházení v případě znásilnění, a to buď spolu s dalšími vlivy,¹⁵⁷ nebo také bez nich jen samotně.¹⁵⁸ Na takové případy dopadá skutková podstata trestného činu znásilnění (§ 185 TZ). Tato skutková podstata vyžaduje, aby došlo k donucení k pohlavnímu styku násilím, pohrůzkou násilí, nebo jiné těžké újmy nebo zneužitím bezbrannosti. Není tedy vyžadováno, aby se oběť aktivně bránila a projevila nesouhlas, což Soud v minulosti kritizoval.¹⁵⁹

Soud shledal jako porušující čl. 3 Úmluvy i jednání spočívající v rasově motivovaném útoku.¹⁶⁰ Takové jednání lze postihovat dle § 352 odst. 2 TZ, který stanovuje trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a jednotlivci, kdy v druhém odstavci je zdůrazňován rasový motiv.

Pouze na okraj doplním, že na poli trestněprávního postihu špatného zacházení se může uplatnit i trestný čin poškození cizí věci dle §228 TZ, jelikož Soud shledal jako špatné zacházení i zničení domu a úrody.¹⁶¹

Vedle množství speciálních skutkových podstat vystupuje v trestním zákoníku i trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení (§ 149 TZ). Ustanovení § 149 odst. 1 TZ zní následovně: „*Kdo mučením nebo jiným nelidským a krutým zacházením v souvislosti s*

¹⁵³ ŠÁMAL: *Trestní zákoník...*, s. 1935.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ ESLP: *Z. a ostatní proti Spojenému království*.

¹⁵⁶ ESLP: *Opuz proti Turecku*; ESLP: rozsudek ze dne 30. října 2015, *E. M. proti Rumunsku*, stížnost č. 43994/05; ESLP: rozsudek ze dne 28. května 2013, *Eremia proti Moldavsku*, stížnost č. 3564/11.

¹⁵⁷ ESLP: *Maslova a Nalbandov proti Rusku, Zontul proti Řecku*.

¹⁵⁸ ESLP: *Aydin proti Turecku*.

¹⁵⁹ ESLP: *M. C. proti Bulharsku*, odst. 166.

¹⁶⁰ ESLP: *Abdu proti Bulharsku*.

¹⁶¹ ESLP: *Bilgin proti Turecku*.

výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci působí jinému tělesné nebo duševní utrpení, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.“ K tomuto trestnému činu literatura mnohé neuvádí. S účinností „nového“ trestního zákoníku byl z části trestných činů proti lidskosti přeřazen mezi trestné činy ohrožující zdraví. Existence sama v TZ je výsledkem mezinárodních závazků ČR. Literatura se shoduje, že objektem tohoto trestného činu je „nedotknutelnost osoby, její život, zdraví a lidská důstojnost“.¹⁶² K objektivní stránce uvádí pouze, že se musí jednat o mučení nebo jiné nelidské a kruté zacházení v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy nebo samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci, kde se autoři zabývají pouze tím, co je rozuměno pojmem orgán veřejné moci. Rozpor nepanuje mezi autory ani v případě otázky subjektivní stránky, kde je shodně vyžadován úmysl.¹⁶³ Někteří u úmyslu navíc vyžadují, aby tento „směřoval ke způsobení jinému tělesného nebo duševního utrpení“.¹⁶⁴ J. Chmelík sice nejdříve uvádí, že pachatelem může být kdokoliv,¹⁶⁵ ale s ohledem na znění trestného činu §149 TZ, se následně také přiklání k názoru vyjádřeného ostatními autory, a to, že pachatelem se může stát osoba jednající v souvislosti s výkonem pravomoci státní správy atd.¹⁶⁶ Dle P. Šámala je závažnější formou tohoto trestného činu útok proti lidskosti (§ 401 TZ).¹⁶⁷ Žádný z uvedených, v oblasti trestního práva významných autorů ve svých komentářích či monografiích neshledává zásadní nedostatky v současné úpravě trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení.

V souvislosti s právníckými osobami je nutné také připomenout § 7 zákona č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim (dále jen „TOPO“), který stanovuje věcnou působnost tohoto zákona, jinak řečeno „uvádí taxativní výčet trestných činů, u nichž přichází trestní odpovědnost právníckých osob v úvahu“.¹⁶⁸ Jak je patrné z jeho znění, trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení zde není uveden. Právníckou osobu nelze tedy v současnou chvíli shledat odpovědnou ze spáchání tohoto trestného činu.

¹⁶² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 555. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní právo hmotné.* 7. vydání, Praha: Wolters Kluwer a. s., 2014, s. 566.

¹⁶³ §13 odst. 2 TZ ve spojení s §149 odst. 1 TZ.

¹⁶⁴ ŠÁMAL: *Trestní zákoník...*, s. 1588; Avšak s požadavkem speciálního úmyslu sám Šámal nejspíš nesouhlasí, viz názor vyjádřený KVOP: *Zápis z diskuse na...*, s. 7.

¹⁶⁵ CHMELÍK, Jan a kol. *Trestní právo hmotné zvláštní část.* Praha: Linde, a.s., 2010, s. 48.

¹⁶⁶ JELÍNEK: *Trestní právo hmotné. Obecná...*, s. 556.

¹⁶⁷ ŠÁMAL: *Trestní právo hmotné...*, s. 566.

¹⁶⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právníckých osob. Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 149.

Shrnutím výše uvedených poznatků o § 149 TZ lze dojít k závěru, že se jedná o úmyslný trestný čin, jehož se může dopustit zvláštní subjekt nebo alespoň subjekt v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy atd. (jinak řečeno, je vyžadován veřejný prvek) tím, že mučením nebo jiným nelidským a krutým zacházením, jímž je působeno tělesné nebo duševní utrpení, zasáhne nebo ohrozí lidské zdraví nebo lidskou důstojnost.

Vzhledem k tomu, že veškeré dosud známé špatné zacházení lze postihovat podle speciálních skutkových podstat, vyvstává otázka o důvodu existence obecné skutkové podstaty v § 149. Dle mého názoru existenci této obecné skutkové podstaty odůvodňují z hlediska Úmluvy dvě skutečnosti. První skutečností je, že nejpřesněji odráží předmět ochrany zakotvený v čl. 3 Úmluvy, kterým je lidská důstojnost. Jak bylo uvedeno v části věnující se ponižujícímu zacházení, pro jeho konstatování postačí pouze ponížení ve vlastních očích, sám před sebou. Na to poukazuje ve svém příspěvku P. Konůpka, kdy v případě ponižujícího zacházení „jde o útok na lidskou důstojnost a nikoli nutně o újmu na zdraví“.¹⁶⁹ V takovém případě trestní postih sledující újmu na zdraví či svobodě sice splňuje požadavky kladené Úmluvou na trestní postih, ale neodráží zcela význam zákazu špatného zacházení, tak jak je uveden v Úmluvě. Zároveň také může být v některých případech vhodnější použít obecnou skutkovou podstatu, než se snažit subsumovat určité jednání pod speciální skutkovou podstatu, která pro svou specializovanost nemusí odrážet veškeré negativní prvky. Druhou skutečností, proč je vhodné obecnou úpravu postihu špatného zacházení zakotvit v trestním zákoníku, je, že není v moci zákonodárce zcela obsáhnout veškerá jednání, která mohou v budoucnu vést ke špatnému zacházení prostřednictvím speciálních skutkových podstat, jelikož se jednotlivé formy špatného zacházení jak v realitě společnosti, tak v judikatuře Soudu neustále vyvíjejí. Obecná skutková podstata tak představuje určitou pojistku před shledáním České republiky odpovědnou z nesplnění povinnosti zakotvit trestní postih. M. Matiaško k tomu dodává, že „Úmluva výslovně nevyžaduje vytvoření zvláštní skutkové podstaty, ale lze to doporučit.“¹⁷⁰

Zajímavá je také skutečnost, na kterou poukázal P. Konůpka, že „za celou dobu 20 let existence tohoto trestného činu (§149 TZ), byla podle tohoto ustanovení stíhána jen jedna

¹⁶⁹ KONŮPKA, Petr. *Trestní vymezení špatného zacházení z pohledu článku 3 Evropské úmluvy o lidských právech*, s. 1 [online] ochrance.cz, 3. prosince 2014 [cit. 5. března 2016]. Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Konference/Trestni-vymezeni_Konupka.pdf>.

¹⁷⁰ Přípravovaná publikace MATIAŠKO: *Mučení, kruté, nelidské...*s. 34.

jediná osoba, která byla v roce 2013 zproštěna obžaloby“.¹⁷¹ V současnou chvíli jsou pro tento trestný čin stíhány dvě osoby.¹⁷² Nicméně jak poukazuje P. Šámal, to že nějaká skutková podstata není využívána, nutně neznamená, že je špatně formulovaná. Naopak zdůrazňuje, že využívání skutkových podstat záleží více na tom, jak společnost pocítuje určitá jednání jako negativní.¹⁷³

Významnou roli v aktuální situaci trestního postihu špatného zacházení má též Veřejný ochránce práv (dále také „VOP“), který ve své roli Národního preventivního mechanismu¹⁷⁴ provádí kontroly míst, ve kterých se nachází osoby omezené na svobodě a kde by mohlo docházet ke špatnému zacházení. Na základě kontrol vyhotovuje následně zprávy, jimiž se snaží upoutat pozornost jak správních orgánů, tak veřejnosti k problematice špatného zacházení. Některým jeho zjištěním se věnuji níže v části věnované neodpovědnosti právnických osob.

4.1 Dílčí závěr

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že velké množství speciálních skutkových podstat pokrývá celou oblast špatného zacházení. Jinak řečeno, každý doposud známý případ špatného zacházení, který ESLP shledal, v němž lze spravedlivě dovést odpovědnost jednotlivce, je možné podřadit pod některou z mnoha speciálních skutkových podstat obsažených v českém trestním zákoníku. Tyto speciální skutkové podstaty tedy pokrývají

¹⁷¹ KONŮPKA: *Trestní vymezení...*, s. 2;

Ministerstvo spravedlnosti. *Přehled o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle paragrafů (odsouzených + vyřízených jinak) - paragrafy dle trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.)* [online]. cslav.justice.cz [cit. 7. března 2016]. Dostupné na

<http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=1037032&typSloupcu=pdf&fileName=null>;

Ministerstvo spravedlnosti. *Přehled o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle paragrafů - paragrafy dle trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.)* [online]. cslav.justice.cz [cit. 7. března 2016]. Dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=1037017&typSloupcu=pdf&fileName=null>.

¹⁷² Ministerstvo spravedlnosti. *Přehled o počtu stíhaných fyzických osob a počtu trestných činů podle paragrafů - paragrafy dle trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.)* [online]. cslav.justice.cz [cit. 7. března 2016]. Dostupné na

<http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=1038738&typSloupcu=pdf&fileName=null>;

Ministerstvo spravedlnosti. *Přehled o stíhaných, podezřelých, obžalovaných a obviněných fyzických osobách podle paragrafů - paragrafy dle trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.)* [online]. cslav.justice.cz [cit. 7. března 2016]. Dostupné na

<http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=1039213&typSloupcu=pdf&fileName=null>.

¹⁷³ KVOP: *Zápis z diskuse na...*, s. 6.

¹⁷⁴ Tuto roli převzal na základě Opčního protokolu k UNCAT. Více k roli Veřejného ochránce práv jako národního preventivního mechanismu dostupné [online] na [cit. 5. března 2016]: <<http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/>>.

celou problematiku špatného zacházení a naplňují tak pozitivní povinnost vyplývající z čl. 3 Úmluvy spočívající ve stanovení trestněprávního postihu. Vedle speciálních skutkových podstat však stojí i obecná skutková podstata trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení, jejíž význam spočívá především ve zdůraznění lidské důstojnosti jako předmětu ochrany a ve vztahu k ESLP plní roli pojistky v případě absence speciální skutkové podstaty.

5 Nedostatky a jejich řešení

Jak bylo uvedeno v předešlé kapitole, množství skutkových podstat v českém trestním zákoníku vyčerpává rozsah špatného zacházení, jak ho vnímá ESLP. Tímto vyčerpáním rozsahu je i splněna pozitivní povinnost stanovit trestněprávní postih. Bylo by tedy ihned v úvodu této kapitoly možné konstatovat, že Česká republika nemá z hlediska Evropské úmluvy žádné nedostatky. Avšak pokud se podíváme blíže na skutkovou podstatu trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení, lze některé nedostatky pozorovat. Nicméně, je nutné zdůraznit, že tyto nedostatky nejsou nedostatky trestněprávního postihu jako takového, který je zajišťován speciálními skutkovými podstatami, ale pouze obecného trestného činu obsaženého v § 149 TZ. V této části porovnáním současné právní úpravy trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení a závazků vyplývajících z Úmluvy identifikuji jeho základní nedostatky a navrhuji jejich řešení. Nedostatky současné úpravy také vyplývají ze zjištění Veřejného ochránce práv a z jeho kontrolních zpráv a doporučení Výboru proti mučení. Nejdříve se zaměřuji na nedostatek ve znění skutkové podstaty trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení, tj. především na absenci ponižujícího zacházení. Dále se zamyslím nad výstavbou této skutkové podstaty a problémy spojené s jejími dvěma základními prvky subjektivní stránkou a subjektem. V poslední části uvažuji o rozšíření odpovědnosti z fyzických osob také na osoby právnické.

5.1 Absence ponižujícího zacházení, nedostatečná definice mučení

První rozpor vzniká při srovnání znění zákazu špatného zacházení v čl. 3 Úmluvy, kdy je bráněno mučení nebo podrobování nelidskému či ponižujícímu zacházení, kdežto v případě úpravy v České republice je nežádoucím jednáním mučení nebo jiné nelidské a kruté zacházení. Na první pohled je zřejmé, že v případě znění §149 TZ, zde absentuje pojem ponižující zacházení. V komentáři k TZ se uvádí, že ponižující zacházení je zahrnuto v pojmu jiné nelidské a kruté zacházení¹⁷⁵ a podle některých názorů např. J. Fenyka, je možné nedostatek ve znění skutkové podstaty překonat pomocí jejího výkladu ve smyslu požadavků mezinárodních smluv.¹⁷⁶ Je však třeba s ohledem na zásadu *nullum crimen sine lege* varovat před příliš širokým výkladem, ke kterému by docházelo snahou subsumovat ponižující zacházení pod kruté nebo nelidské.¹⁷⁷ Dle názoru D. Slováčka, se kterým souhlasím, je tedy vzhledem k právní jistotě lepší změnit znění skutkové podstaty tak, aby odpovídala

¹⁷⁵ ŠÁMAL: *Trestní zákoník...*, s. 1587.

¹⁷⁶ KVOP: *Zápis z diskuse na...*, s. 5.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 6; KONŮPKA: *Trestní vymezení...*, s. 2.

terminologicky znění čl. 3 Úmluvy, tedy především zahrnout ponižující zacházení a samozřejmě při výkladu pojmů využít bohatou judikaturu ESLP.¹⁷⁸ Jak poukazuje M. Matiaško absencí prvku ponižujícího zacházení ve skutkové podstatě dochází k zúžení aplikace tohoto trestného činu, jelikož ponižující zacházení jako nejméně závažné se vyskytuje nejčastěji.¹⁷⁹ Toto zúžení aplikace trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení pak ve svém důsledku vede k aplikaci jiných trestných činů, jimiž lze špatné zacházení sice také postihnout, ale které nebyly primárně zamýšlené pro ochranu lidské důstojnosti. Např. v případě úředních osob se jedná především o trestný čin v §329 TZ. Jak už bylo naznačeno výše, tento trestný čin nijak neodráží význam lidské důstojnosti. Ta je tedy chráněna pouze podružně aplikací trestného činu, jehož primárním objektem je „zájem státu na řádném výkonu pravomoci úředních osob“.¹⁸⁰ Lze argumentovat i Úmluvou proti mučení, jíž je ČR též smluvní stranou a která hovoří o krutém i ponižujícím zacházení vedle sebe, z čehož plyne, že tyto pojmy nelze zaměňovat.¹⁸¹ Je tedy vhodné se přiklonit k terminologii, která je prověřená a již k ní existuje ustálená judikatura. Navíc by přijetím terminologie EÚLP byla i nejpřesněji převzata a realizována povinnost stanovení trestněprávního postihu.

Podobně jako v české právní úpravě chybí pojem ponižujícího zacházení, je Výborem proti mučení shledáván též nedostatek v absenci definice mučení.¹⁸² Výbor doporučuje přijetí definice tak, jak je obsažena UNCAT. Vzhledem k tomu, že tento nedostatek vyvěrá především z Úmluvy proti mučení, odkazují na M. Matiaška, který se tomuto věnuje podrobně ve své připravované práci.¹⁸³

5.2 Požadavek úmyslu u nelidského a ponižujícího zacházení

Trestný čin obsažený v § 149 TZ vyžaduje ke spáchání úmysl. V případě mučení je takový požadavek zcela v souladu s požadavky ESLP, který vychází z definice mučení obsažené v čl. 1 UNCAT, ve které je úmysl v případě mučení vyžadován. Vzhledem k tomu, jak je v současnou chvíli koncipováno znění skutkové podstaty trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení, dopadá požadavek prokázání úmyslu i na nelidské a

¹⁷⁸ SLOVÁČEK, David, právník KVOP. KVOP: *Zápis z diskuse na...*, s. 9.

¹⁷⁹ Přípravovaná publikace MATIAŠKO: Mučení, kruté, nelidské...s. 25.

¹⁸⁰ ŠAMAL: *Trestní zákoník...*, s. 3147.

¹⁸¹ Názor vyjádřený vedoucím práce Janem Kratochvílem při konzultaci 16. března 2016 v Brně.

¹⁸² Výbor proti mučení (CAT). *Posouzení zpráv předložených smluvními stranami podle článku 19 Úmluvy, Závěrečná doporučení Výboru proti mučení* [online]. 1. června 2012 [cit. 4. března 2016]. Odstavec 7. Dostupné na: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Tx.pdf>>.

¹⁸³ Přípravovaná publikace MATIAŠKO: Mučení, kruté, nelidské...s. 25.

ponižující zacházení (pokud zahrneme ponižující zacházení do znění skutkové podstaty v §149 TZ). Jak ale vyplynulo výše při popisu nelidského zacházení, jedním z rozdílů mučení od nelidského a ponižujícího zacházení je skutečnost, že není vyžadován úmysl. Z uvedeného vyplývá tedy další nedostatek právní úpravy trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení, když úmysl vyžaduje i v případech, kdy dle výkladu Soudu není nutný. Tento názor zastává i M. Matiaško, který navrhuje pro řešení tohoto problému upravit aktuální skutkovou podstatu tak, aby došlo k oddělení do samostatných odstavců mučení, pro které je vyžadován úmysl, a nelidské a ponižující zacházení, pro které by postačovala nedbalost.¹⁸⁴

5.3 Požadavek veřejného prvku

V definici uvedené v čl. 1 UNCAT, kterou Soud přebírá, je pro konstatování mučení vyžadováno jednání veřejného činitele nebo osoby jednající s jeho souhlasem či na jeho pokyn.¹⁸⁵ V případě nelidského a ponižujícího zacházení Soud vyslovil, že se ho mohou dopouštět i soukromé osoby např. otec nebo ředitel soukromé školy. Avšak v české právní úpravě postihu mučení, nelidského a krutého zacházení je vyžadováno, aby k němu došlo „v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci“. Jinak řečeno, za nedostatek považují skutečnost, že aktuální skutková podstata vyžaduje veřejný prvek i pro nelidské (a pokud provedeme rozšíření ve smyslu prvního nedostatku, tak i ponižující) zacházení.¹⁸⁶ Tomuto oponuje P. Šámal, který tvrdí, že v případě výkladu § 149 TZ ve smyslu mezinárodních smluv, je možné pod jeho znění podřadit i jednání soukromých osob.¹⁸⁷ Takový postup by však byl dle mého názoru příkladem nepřiměřené interpretace v neprospěch pachatele. I v tomto případě se nabízí využití řešení představené M. Matiaškem, a to podobně jako u předchozího nedostatku. Tedy rozdělení skutkové podstaty na část věnovanou mučení, v případě kterého požadavek veřejného prvku přetrvává, a na část zaměřenou na nelidské a ponižující zacházení, ve které by se od veřejného prvku upustilo, tak aby tuto skutkovou podstatu mohly svým jednáním naplnit i soukromé osoby.¹⁸⁸ Takové řešení by opět přispělo k vyšší právní jistotě a nevyžadovalo by minimálně spornou rozšiřující interpretaci.

¹⁸⁴ Přípravovaná publikace MATIAŠKO: Mučení, kruté, nelidské...s. 26.

¹⁸⁵ Viz část definující mučení.

¹⁸⁶ KONŮPKA: *Abdu...*, s. 228.

¹⁸⁷ KVOP: *Zápis z diskuse na...*, s. 6.

¹⁸⁸ Přípravovaná publikace MATIAŠKO: Mučení, kruté, nelidské...s. 26.

5. 4 Neodpovědnost právnických osob

Tento nedostatek do určité míry souvisí s nedostatkem předchozím, jelikož pokud je trestní postih omezen pouze na jednání s veřejným prvkem, nejsou postihovány soukromé osoby, tedy jak osoby fyzické, tak i osoby právnické. Jak vyplývá z nedávných zjištění Veřejného ochránce práv, v České republice se vyskytují subjekty, které poskytují sociální služby bez náležité registrace a bez náležité kvality. Během své kontrolní činnosti navštívil VOP 9 zařízení, z nichž 7 bylo zřizováno právnickou osobou. Ve všech zařízeních shledal špatné zacházení.¹⁸⁹ V daných případech situaci špatného zacházení vyvolával soubor nejružnějších nedostatků (nevyhovující materiální a technické vybavení, nedostatečná hygiena, nekvalitní péče, nevyhovující strava, nedostatečné zajištění bezpečnosti atp.).¹⁹⁰ Vznikající nedostatky lze jen obtížně přisoudit jedné osobě, jelikož nedostatečnou péči poskytovalo více fyzických osob.¹⁹¹ Pokud by byly jednotlivé nedostatky posuzovány odděleně a bez vzájemných souvislostí ve vztahu k jednotlivým fyzickým osobám, nebylo by možné hovořit o špatném zacházení. O nutnosti brát veškeré jednotlivé působící vlivy na výsledný stav špatného zacházení hovoří však i vícekrát zmíněný nález Ústavního soudu.¹⁹² Zároveň trestněprávní postih jednotlivých fyzických osob by byl i podle názoru VOP přísný, a proto i jeho úvahy směřují ke stanovení odpovědnosti právnických osob za trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení.¹⁹³ Dle mého názoru tedy existují takové případy, kdy zjištění odpovědnosti jednotlivých fyzických osob v případech špatného zacházení bude nemožné nebo by konstatování trestní odpovědnosti bylo pro relativně malou závažnost jednotlivých činů nepřiměřené. Zároveň pokud celou takovouto činnost vedoucí ke špatnému zacházení organizuje určitelná právnická osoba, bylo by vhodné stanovit trestněprávní postih i pro takové právnické osoby. Řešením tohoto nedostatku tedy je zahrnutí trestného činu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení (§ 149 TZ) do výčtu trestných činů v § 7 TOPO.

¹⁸⁹Veřejný ochránce práv (VOP). *Ubytovací zařízení poskytující péči bez oprávnění. Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv* [online]. ochrance.cz, s. 12, [cit. 5. března 2016]. Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/ZARIZENI/Socialni_sluzby/SZ-Neregistrovana_web.pdf>.

¹⁹⁰ VOP: *Ubytovací zařízení...*, s. 17 a násl.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 15; LUKASOVÁ, Marie, právnická KVOP. KVOP: *Zápis z diskuse na...*, s. 2.

¹⁹² Nález Ústavního soudu ze dne 27. října 2015, sp. zn. I. ÚS 860/15, odst. 55.

¹⁹³ VOP: *Ubytovací zařízení...*, s. 30.

Vzhledem k tomu, že tento nedostatek nevyplývá přímo z Úmluvy, ale ze zjištění VOP, lze poukázat na názor T. Langáška, zda by nepostačovalo trestání správní.¹⁹⁴ K tomu však uvádí ombudsmanka A. Šabatová, že správní trestání je méně stigmatizující než trestní postih.¹⁹⁵ Lze též poukázat na další důvody uváděné při stanovení trestní odpovědnosti právnických osob. Například, že zásahy do lidské důstojnosti jsou natolik závažná jednání, která vyžadují stanovení trestněprávního postihu. Navíc správní trestání by se mělo svými méně přísnými sankcemi zaměřovat na mírnější porušení. Zde uvažovaná trestní odpovědnost vyplňuje mezeru v těch případech, kdy je velmi složité či nemožné dovést odpovědnost konkrétních osob. A konečně pouze správní postih nemá dostatečný „kolektivní preventivní účinek“.¹⁹⁶

5.5 Dílčí závěr

Jak vyplynulo z výše uvedeného, skutková podstata trestného činu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení trpí nedostatky, které shledaly jak mezinárodní tak národní orgány. Tyto nedostatky je však možné úpravou znění skutkové podstaty a přidáním odpovědnosti právnických osob odstranit. Nicméně tyto nedostatky nečiní nedostatečným celý trestněprávní postih špatného zacházení v České republice z pohledu Úmluvy, jelikož lze taková jednání postihovat podle speciálních skutkových podstat. Česká republika tedy dostojí pozitivní povinnosti stanovit trestněprávní postih, i když tento nemusí být vždy zcela optimální a přiléhaví.

¹⁹⁴ KVOP: *Zápis z diskuse na...*, s. 7.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 8.

¹⁹⁶ ŠÁMAL: *Trestní odpovědnost právnických...*, s. 12-13.

6 Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jaký je stav trestního postihu mučení, nelidského a ponižujícího zacházení v rovině hmotného trestního práva v České republice, a to optikou Evropské úmluvy o lidských právech a na ni navazující judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Konkrétně bylo mojí snahou ověřit hypotézu, že: *Úroveň trestněprávního postihu mučení, nelidského a ponižujícího zacházení je s ohledem na čl. 3 Evropské úmluvy o lidských právech v České republice nedostatečná.*

Česká republika je smluvní stranou Evropské úmluvy, a proto je pro ni závazný i čl. 3 Úmluvy. Zároveň Česká republika uznala jurisdikci Soudu a jeho rozhodnutí jsou pro ni závazná. Soud ve své rozhodovací činnosti dovodil z článku 3 Úmluvy pozitivní povinnosti, které z výše uvedených důvodů dopadají i na Českou republiku. Ta je povinna v rámci zajištění ochrany práv vyplývajících z čl. 1 Úmluvy zajistit existenci a fungování správního a soudního aparátu, zaručit vedení řádného vyšetřování špatného zacházení v případech hájitelných tvrzení a stanovit trestněprávní postih špatného zacházení.

Jak vyplývá z judikatury ESLP, tento trestněprávní postih musí vést k efektivnímu odstranění případných pachatelů špatného zacházení a musí pokrývat všechny jeho formy.¹⁹⁷ Musí tedy dopadat na mučení, nelidské a ponižující zacházení. Zabýval jsem se jednotlivými skutkovými ději, u nichž shledal Soud porušení článku 3 Úmluvy, a řešil jsem, zda na taková jednání dopadají skutkové podstaty trestných činů stanovených v českém trestním zákoníku. Tímto průzkumem jsem zjistil, že veškerá jednání, která Soud shledal jako porušující článek 3 Úmluvy, lze podřadit pod některou ze skutkových podstat. Důvodem je velké množství těchto skutkových podstat, které dopadají vždy na některý ze znaků špatného zacházení. Zjištění, že každé jednání vedoucí ke špatnému zacházení lze postihnout některou ze skutkových podstat, vedlo k závěru, že český trestní postih netrpí nedostatky z hlediska zkoumané pozitivní povinnosti. Tento závěr podporují i nedávná rozhodnutí Soudu, v nichž byla Česká republika shledána odpovědnou z porušení čl. 3 Úmluvy, nikoliv však pro absenci trestněprávního postihu, ale pro mj. nedostatečné vyšetřování.¹⁹⁸

Avšak podřazení jednání pod některou ze skutkových podstat není vždy ideální. Například v případě špatného zacházení páchaného úředními osobami lze veškerá jednání postihovat dle trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby (§329 TZ). Nicméně v takovém případě je lidská důstojnost, která je hlavním objektem v případě ochrany před

¹⁹⁷ ESLP: *A. proti Spojenému království*, odst. 22.

¹⁹⁸ ESLP: *Bureš proti České republice*, odst. 133; ESLP: *Kummer proti České republice*, odst. 88.

špatným zacházením, chráněna pouze zprostředkovaně přes ochranu zájmu státu na řádném výkonu činností úředních osob. Za účelem ochrany přímo lidské důstojnosti je obsažen v českém trestním zákoníku trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení (§ 149). Avšak tento trestný čin není v praxi téměř aplikován z důvodu jeho několika nedostatků. Prvním je nezahrnutí pojmu ponižujícího zacházení do znění skutkové podstaty, čímž dopadá tento trestný čin pouze na závažnější jednání mučení a nelidského a krutého zacházení. Druhý nedostatek spočívá v požadavku úmyslu a veřejného prvku, který brání aplikaci v případech nedbalosti a jednání soukromých osob. V reakci na zjištění Veřejného ochránce práv vyvstává do popředí i neodpovědnost právnických osob za špatné zacházení.

Ve vztahu k hlavní hypotéze je tedy nutné učinit negativní závěr. Úroveň trestněprávního postihu České republiky je z pohledu Úmluvy dostatečná, jelikož skutkové podstaty pokrývají jednotlivé případy špatného zacházení. Nicméně existují zde zásadní nedostatky ve znění skutkové podstaty trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení. Ty brání jeho širší aplikaci, která by v některých případech mohla být přiléhavější.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

FOSTER, Steve. *Human rights and Civil Liberties*, 2. vydání. Essex: Pearson Education limited, 2008. 702 s.

CHMELÍK, Jan a kol. *Trestní právo hmotné zvláštní část*. Praha: Linde, a.s., 2010. 367 s.

Rada Evropy. *Yearbook of the European Convention on Human Rights*. Haag: Martinus Nijhoff, 1971. 630 s.

JANIS, Mark W., KAY, Richard S., BRADLEY, Anthony W. *European Human Rights law: Text and materials*. 3. vydání. Oxford: Oxford University press, 2008. 957 s.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014. 976 s.

JELLINEK, Georg. *System der subjektiven öffentlichen Rechte*. Tübingen: Mohr Siebeck GmbH & Co., 2011. 366 s.

KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 961 s.

LEACH, Philip. *Taking a case to the European Court of human rights*. 2. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2005. s. 794.

MATIAŠKO, Maroš. *Mučení, kruté, nelidské a ponižující zacházení nebo trestání. Postižitelnost mučení a jiného špatného zacházení a závazky České republiky*. Přípravovaná publikace ve verzi z prosince 2015.

REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. 1. vydání. Praha: Orac, 2002. 263 s.

SVÁK, Jan. *Ochrana lidských práv*. 2. rozšířené vydání. Žilina: Poradce podnikatel'a spol. s r. o., 2006. 1116 s.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní právo hmotné*. 7. vydání, Praha: Wolters Kluwer a. s., 2014. 1040 s.

ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Skripta. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 1999. 80 s.

Komentáře

HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1006 s.

JACOBS, G. Francis a kol. *The European Convention on Human Rights*. 6. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2014. 654 s.

KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 1687 s.

RYCHETSKÝ, Pavel (ed). *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015. 1224 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 820 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 3614 s.

VAN DIJK, Pieter a kol. *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Antverpy-Oxford: Intersentia, 2006. 1190 s.

WÁGNEROVÁ a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012. 931 s.

Internetové zdroje

AKANDJI-KOMBE, Jean-François. *Positive obligations under the European Convention on Human Rights* [online]. echr.coe.int [cit. 19. března 2016]. Dostupné na: <[http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-07\(2007\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-07(2007).pdf)>.

Kancelář veřejného ochránce práv. *Zápis z diskuse na téma Trestní vymezení mučení a jiného špatného zacházení v Brně, 3. 12. 2014* [online]. ochrance.cz [cit. 5. 3. 2016]. S. 4. Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Konference/Trestni-vymezeni_Zapis.pdf>.

KONŮPKA, Petr. *Trestní vymezení špatného zacházení z pohledu článku 3 Evropské úmluvy o lidských právech*, s. 1 [online]. ochrance.cz, 3. prosince 2014 [cit. 5. března 2016]. Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Konference/Trestni-vymezeni_Konupka.pdf>.

Liga lidských práv. *Generální inspekce bezpečnostních sborů – utržená ze řetězu právního státu* [online]. llp.cz, [cit. 7. března 2016]. Dostupné na <<http://llp.cz/publikace/generalni-inspekce-bezpecnostnich-sboru-utrzena-ze-retezu-pravniho-statu/>>.

Liga lidských práv. *Otevře nejvyšší státní zástupce odložené případy policejní brutality?* [online]. ferovapolicie.cz, 19. ledna 2011 [cit. 17. března 2016]. Dostupné na <http://www.ferovapolicie.cz/aktuality/otvre-nejvyssi-statni-zastupce-odlozene-pripady-policejni-brutality-2537.html?search_string=pokuta%20m%C4%9Bstsk%C3%A1%20policie>.

McCRUDDEN, Christopher. *Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights* [online]. ejil.org [cit. 19. března 2016]. Dostupné na <<http://ejil.org/pdfs/19/4/1658.pdf>>.

Ministerstvo spravedlnosti. *Přehled o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle paragrafů (odsouzených + vyřízených jinak) - paragrafy dle trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.)* [online]. cslav.justice.cz [cit. 7. března 2016]. Dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=1037032&typSloupce=pdf&fileName=null>.

Ministerstvo spravedlnosti. *Přehled o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle paragrafů - paragrafy dle trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.)* [online]. cslav.justice.cz [cit. 7. března 2016]. Dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=1037017&typSloupce=pdf&fileName=null>.

Ministerstvo spravedlnosti. *Přehled o počtu stíhaných fyzických osob a počtu trestných činů podle paragrafů - paragrafy dle trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.)* [online]. cslav.justice.cz [cit. 7. března 2016]. Dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=1038738&typSloupce=pdf&fileName=null>.

Ministerstvo spravedlnosti. *Přehled o stíhaných, podezřelých, obžalovaných a obviněných fyzických osobách podle paragrafů - paragrafy dle trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.)* [online]. cslav.justice.cz [cit. 7. března 2016]. Dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=1039213&typSloupce=pdf&fileName=null>.

Veřejný ochránce práv. *Kontrola používání omezovacích prostředků ve zdravotnictví je stále prioritou ochrany práv pacientů v České republice* [online]. ochrance.cz 12. srpna 2014 [cit. 1. února 2016] Dostupné na: <<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2014/kontrola-pouzivani-omezovacich-prostredku-ve-zdravotnictvi-je-stale-prioritou-ochrany-prav/>>.

Veřejný ochránce práv. *Neregistrované služby* [online]. ochrance.cz [cit. 1. února 2016] Dostupné na: <<http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/neregistrovane-sluzby/>>.

Veřejný ochránce práv. *Ubytovací zařízení poskytující péči bez oprávnění. Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv* [online]. ochrance.cz, [cit. 5. března 2016].

Dostupné na: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/ZARIZENI/Socialni_sluzby/S-Z-Neregistrovana_web.pdf>.

Výbor proti mučení. *Posouzení zpráv předložených smluvními stranami podle článku 19 Úmluvy, Závěrečná doporučení Výboru proti mučení* [online]. 1. června 2012 [cit. 20. března 2016]. Dostupné na: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Tx.pdf>>.

Články

ČAPEK, Jan. Trestněprávní aspekty mučení a nelidského zacházení ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva. *Trestní právo*, 2009, roč. 10, č. 2, s. 34–40.

FIALA, Ján. Jsou obyvatelé České republiky chráněni před mučením a špatným zacházením?. *Trestněprávní revue*, 2007, roč. 6, č. 12, s. 337–341.

KONŮPKA, Petr. Věc Abdu proti Bulharsku. Trestněprávní ochrana před špatným zacházením. *Přehled rozsudků evropského soudu pro lidská práva*, 2014, č. 4, s. 221–229.

Příspěvky ve sborníku

LANGÁŠEK, Tomáš. Ochrana před mučením a špatným zacházením. In KOKEŠ, Martin, POSPÍŠIL, Ivo. (eds.) *In dubio pro libertate. Úvahy nad ústavními hodnotami a právem. Pocta Elišce Wagnerové u příležitosti životního jubilea*, Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 121 – 133.

SKÁLA, Josef. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. In KLÍMA, Karel a kol. *Encyklopedie ústavního práva*. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 155–161.

Právní předpisy

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 ve znění pozdějších předpisů.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ve znění pozdějších předpisů. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb., o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 27. října 2015, sp. zn. I. ÚS 860/15, bod 47.

Evropská komise pro lidská práva: rozhodnutí ze dne 12. října 1988, *Verein „Kontakt-Information-Therapie“ a Hagen proti Rakousku*, stížnost č. 11921/86.

Evropský soud pro lidská práva (ESLP): rozsudek ze dne 18. ledna 1978, *Irsko proti Spojenému království*, stížnost č. 5310/71.

ESLP: rozsudek ze dne 25. dubna 1978, *Tyrer proti Spojenému království*, stížnost č. 5856/72.

ESLP: rozsudek ze dne 26. března 1985, *X. a Y. proti Nizozemku*, stížnost č. 8978/80.

ESLP: zpráva ze dne 4. května 1989, *McCallum proti Spojenému království*, stížnost č. 9511/81.

ESLP: rozsudek ze dne 25. března 1993, *Costello-Roberts proti Spojenému království*, stížnost č. 13134/87.

ESLP: rozsudek ze dne 4. prosince 1995, *Ribitsch proti Rakousku*, stížnost č. 18896/91.

ESLP: rozsudek ze dne 18. prosince 1996, *Aksoy proti Turecku*, stížnost č. 21987/93.

ESLP: rozsudek ze dne 25. září 1997, *Aydin proti Turecku*, stížnost č. 23178/94.

ESLP: rozsudek ze dne 24. dubna 1998, *Selcuk a Asker proti Turecku*, stížnost č. 23184/94 a 23185/94.

ESLP: rozsudek ze dne 9. června 1998, *L. C. B. proti Spojenému království* č. stížnosti 23413/94.

ESLP: rozsudek ze dne 23. září 1998, *A. proti Spojenému království*, stížnost č. 25599/94.

ESLP: rozsudek ze dne 28. října 1998, *Osman proti Spojenému království*, stížnost č. 23452/94.

ESLP: rozsudek ze dne 28. října 1998, *Assenov proti Bulharsku*, stížnost č. 24760/94.

ESLP: rozsudek ze dne 28. července 1999, *Selmouni proti Francii*, stížnost č. 25803/94.

ESLP: rozsudek ze dne 27. června 2000, *İlhan proti Turecku*, stížnost č. 22277/93.

ESLP: rozsudek ze dne 26. října 2000, *Kudla proti Polsku*, stížnost č. 30210/96.

ESLP: rozsudek ze dne 16. listopadu 2000, *Bilgin proti Turecku*, stížnost č. 23819/94.

ESLP: rozsudek ze dne 19. dubna 2001, *Peers proti Řecku*, stížnost č. 28524/95.

ESLP: rozsudek ze dne 10. května 2001, *Z. a ostatní proti Spojenému království*, stížnost č. 29392/95.

ESLP: rozsudek ze dne 29. dubna 2002, *Pretty proti Spojenému království*, stížnost č. 2346/02.

ESLP: rozsudek ze dne 12. prosince 2003, *M. C. proti Bulharsku*, stížnost č. 39272/98.

ESLP: rozsudek ze dne 22. června 2004, *Broniowski proti Polsku*, stížnost č. 31443/96.

ESLP: rozsudek ze dne 8. července 2004, *Ilaşcu a další proti Moldavsku a Rusku*, stížnost č. 48787/99.

ESLP: rozsudek ze dne 30. listopadu 2004, *Öneryildiz proti Turecku*, č. stížnosti 48939/99.

ESLP: rozsudek ze dne 12. srpna 2005, *Moldovan a ostatní proti Rumunsku*, stížnost 41138/98 a 64320/01.

ESLP: rozsudek ze dne 12. února 2007, *Okkali proti Turecku*, stížnost č. 52067/99.

ESLP: rozsudek ze dne 3. května 2007, *Kongregace Svědků Jehovových v Gldani a 4 další proti Gruzii rozsudek*, stížnost č. 71156/01.

ESLP: rozsudek ze dne 24. ledna 2008, *Maslova a Nalbandov proti Rusku*, stížnost č. 839/02.

ESLP: rozsudek ze dne 20. března 2008, *Budayeva a další proti Rusku*, č. stížnosti 15339/02.

ESLP: rozsudek ze dne 9. června 2009, *Opuz proti Turecku*, stížnost č. 33401/02.

ESLP: rozsudek ze dne 15. září 2009, *E. S. a další proti Slovensku rozsudek*, stížnost č. 8227/04.

ESLP: rozsudek ze dne 30. září 2009, *Krastanov proti Bulharsku*, stížnost č. 50222/99.

ESLP: rozsudek ze dne 20. dubna 2010, *Slyusarev proti Rusku*, stížnost č. 60333/00.

ESLP: rozsudek ze dne 1. června 2010, *Gäfgen proti Německu*, stížnost č. 22978/05.

ESLP: rozsudek ze dne 19. července 2011, *Đurđević v. Chorvatsko*, stížnost č. 52442/09.

ESLP: rozsudek ze dne 17. ledna 2012, *Zontul proti Řecku*, stížnost č. 12294/07.

ESLP: rozsudek ze dne 5. dubna 2012, *Jirsák proti České republice*, stížnost č. 8968/08.

ESLP: rozsudek ze dne 18. října 2012, *Bureš proti České republice*, stížnost č. 37679/08.

ESLP: rozsudek ze dne 11. března 2013, *Abdu proti Bulharsku*, stížnost č. 26827/08.

ESLP: rozsudek ze dne 28. května 2013, *Eremia proti Moldavsku*, stížnost č. 3564/11.

ESLP: rozsudek ze dne 25. srpna 2013, *Kummer proti České republice*, stížnost č. 32133/11.

ESLP: rozsudek ze dne 28. září 2015, *Bouyid proti Belgii*, stížnost č. 23380/09.

ESLP: rozsudek ze dne 30. října 2015, *E. M. proti Rumunsku*, stížnost č. 43994/05.

Abstrakt

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá zkoumáním otázky, zda je v českém právním řádu dostatečně stanoven trestní postih mučení, nelidského a ponižujícího ve vztahu k čl. 3 Evropské úmluvy o lidských právech. Evropský soud pro lidská práva (ESLP) ve svých rozhodnutích určuje pozitivní povinnost takový postih stanovit. Konkrétně se práce zabývá především analýzou rozhodnutí ESLP a ustanovení českého trestního zákoníku dopadajících na špatné zacházení. Práce obsahuje část věnující se specifikaci pozitivní povinnosti, pojmům mučení, nelidského a ponižujícího zacházení, aktuální situaci v České republice a nedostatkům trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení.

Abstract

The thesis deals with a research of a question, whether is the criminal punishment of torture, inhuman and degrading treatment sufficiently stated in the Czech Legal Order in the relation to Art. 3 of the European Convention on Human Rights. The European Court of Human Rights (ECHR) determines a positive obligation to state such punishment. The work deals concretely with analysis of judgements of the ECHR and with provisions of the Czech Criminal Code, which cover ill-treatment. The thesis includes parts devoted to specifications of the positive obligation, terms of torture, inhuman and degrading treatment, current situation in the Czech Republic and shortcomings of the crime of torture and other inhuman and cruel treatment.

Seznam klíčových slov

Klíčová slova

Mučení, nelidské zacházení, ponižující zacházení, špatné zacházení, čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, trestní postih, trestní zákoník, pozitivní povinnost, minimální stupeň závažnosti, trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení, Česká republika.

Key words

Torture, inhuman treatment, degrading treatment, ill-treatment, Art. 3 of the European Convention on Human Rights, criminal punishment, Criminal Code, positive obligation, minimum level of severity, crime of torture and other inhuman and cruel treatment, Czech Republic.